

BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING

Kandidatnummer: 520

Leveringsfrist: 25.11.2007

Til sammen 16 752 ord

21.11.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Begrepsforklaringer og forkortelser brukt i oppgaven	3
1.3	Metode	4
<u>2</u>	<u>HENSYN BAK REGLENE OM BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING</u>	<u>6</u>
<u>3</u>	<u>VILKÅR FOR VARETEKTSFENGSLING</u>	<u>7</u>
3.1	Oversikt	7
3.2	Grunnvilkår	8
3.3	Tilleggsvilkår	8
3.3.1	Bevisforspillelsesfare	8
3.4	Krav til forholdsmessighet	12
<u>4</u>	<u>HJEMMEL FOR BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING</u>	<u>16</u>
4.1	Oversikt	16
4.2	Ulike typer restriksjoner	16
4.2.1	Brev- og besøksrestriksjoner	16
4.2.2	Isolasjon	17
4.2.3	Kontroll med tilgang til ulike media	19
4.3	Vilkår for bruk av restriksjoner etter nasjonal rett	19

4.3.1	Straffeprosessloven § 186 (2)	19
4.3.2	Straffeprosessloven § 186a	25
4.4	Vilkår for bruk av restriksjoner etter internasjonal rett	30
4.4.1	Oversikt	30
4.4.2	EMK art 3 og SP art 7	31
4.4.3	EMK art 8 og SP art 17	34
4.4.4	SP art 10	38
<u>5</u>	<u>RETTSTILSTANDEN DE LEGE LATA</u>	<u>40</u>
5.1	Års statistikk fra Kriminalomsorgen	40
5.1.1	År 2004	40
5.1.2	År 2005	41
5.1.3	År 2006	42
5.1.4	Tolkning av statistikkens tall	42
5.2	Restriksjonenes faktiske innhold	43
5.3	”Et skandinavisk fenomen”	46
<u>6</u>	<u>SKADEVIRKNINGER VED BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING</u>	<u>49</u>
<u>7</u>	<u>KRITIKK FRA INTERNASJONALE KONTROLLORGANER</u>	<u>51</u>
7.1	Oversikt	51
7.2	Europarådets torturkomité	53
7.2.1	De konkrete forhold ved Ringerike fengsel	53
7.2.2	Manglende aktivitetstilbud	54
7.2.3	Tidsbegrensningene i strprl § 186a	55
7.2.4	Bruk av restriksjoner som pressmiddel	56
7.2.5	Forholdene rundt Nokas-saken	57
7.3	FNs torturkomité	58

7.4	FNs Menneskerettighetskomité	59
<u>8</u>	<u>RETTSTILSTANDEN DE LEGE FERENDA</u>	<u>61</u>
<u>9</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>64</u>
<u>10</u>	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V</u>	<u>A</u>

1 INNLEDNING

1.1 Oppgavens tema

Å bli utsatt for varetektsfengsling innebærer et inngrep i den grunnleggende rett til frihet. Særlig belastende antas fengslingen å være hvor vedkommende under fengslingsperioden blir underlagt restriksjoner.

Internasjonale kontrollorganer har gjentatte ganger kritisert Norge for bruk av restriksjoner under varetektsfengsling. Også blant forsvarere og andre jurister er meningene om bruken av restriksjoner mange. På tross av sterk kritikk synes restriksjonsbruken å fortsette i samme grad.

Formålet med denne oppgaven er å belyse ulike sider og synspunkter ved dagens bruk av restriksjoner under varetektsfengsling. Under arbeidet med oppgaven har jeg gjort meg tanker om hvorvidt restriksjonspraksisen i Norge per i dag kan sies å være forsvarlig. Oppgaven er imidlertid ikke omfattende nok til å gi et fullgodt svar på dette spørsmålet. Derimot inneholder denne en redegjørelse for synspunkter som vil kunne være av betydning for vurderingen av spørsmålet.

I oppgaven redegjøres det for kritikk om bruk av restriksjoner under varetektsfengsling, rettet mot Norge og norske myndigheter. Oppgaven avgrenses derfor til bare å omfatte de regler *norske myndigheter* er bundet av i spørsmålet om bruk av restriksjoner. Hvordan andre land praktiserer bruken av restriksjoner, vil dermed ikke behandles i denne fremstillingen.

Det er nødvendig å presisere at Norge også har blitt kritisert for andre forhold nært tilknyttet varetektsfengslingsinstituttet. Eksempler på slik kritikk er omfattende bruk av politiarrest og at siktede blir fremstilt for varetektsfengsling senere enn hva som følger av internasjonal lovgivning. Oppgaven omhandler således bare en del av krikken rundt varetektsforholdene.

Den mest inngripende restriksjonstypen oppgaven berører er isolasjon. Innenfor fengselet forekommer isolasjon i to forskjellige situasjoner. For det første vil isolasjon kunne ilegges den fengslede som sanksjon etter reglene i lov om gjennomføring av straff mv. av 18. mai 2001 nr. 21 (strgjfl). For det andre kan den fengslede ilegges isolasjon som restriksjon under varetektsoppholdet etter reglene i lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25 (strprl). Forskjellen mellom isolasjonstypene ligger i grunnen for anvendelse. I tilfeller hvor isolasjon brukes som sanksjon, er bruken knyttet opp mot forhold i fengslet. Isolasjon er her ment å være et refselsesmiddel som har til hensikt å opprettholde ro og orden innenfor fengselsanstalten. Bruk av isolasjon som restriksjon med hjemmel i straffeprosessloven, er knyttet til forhold ved etterforskning av saken. Denne oppgaven vil bare omfatte bruk av isolasjon som restriksjon etter reglene i straffeprosessloven. På bakgrunn av at reglene bak isolasjonsformene bygger på to svært ulike hensyn, er det naturlig å avgrense oppgavens rekkevidde her.

I det følgende redegjøres kort for hovedvilkårene for varetektsfengsling. Dette anses nødvendig ettersom utgangspunktet for bruk av restriksjoner er at siktede er ilagt varetektsfengsling. Deretter belyses de nasjonale og internasjonale regler for bruk av restriksjoner under varetektsfengsling nærmere. Videre redegjøres for hvilken kritikk som har vært rettet mot norske myndigheters bruk av restriksjoner. Avslutningsvis fremsettes enkelte rettspolitiske synspunkter i forhold til oppgavens tema.

1.2 Begrepsforklaringer og forkortelser brukt i oppgaven

Begrepene ”innsatt”, ”fengslede” og ”siktete” benyttes i oppgaven om den som er underlagt varetektsfengsling. I oppgaven innebærer det ikke noen statusforskjell mellom disse begrepene, med mindre annet fremkommer av sammenhengen. Videre benyttes både begrepene ”politiet” og ”påtalemyndigheten” om hverandre. Heller ikke her foreligger det noen bevisst forskjell mellom begrepene, med mindre annet framgår av sammenhengen.

I forhold til bruken av begrepet ”isolasjon” vil dette være å forstå som all form for isolasjon hjemlet i straffeprosessloven §§ 186 (2) og 186a, forutsatt at ikke annet fremgår av sammenhengen. Dette medfører at delvis og fullstendig isolasjon i stor grad omtales samlet. I internasjonal praksis gjøres det enkelte steder et skille mellom ”solitary isolation”, fysisk isolasjon fra andre innsatte, og ”sensory isolation” som innebærer både fysisk isolasjon og isolasjon av sanseinntrykkene. Eksempel på sistnevnte type isolasjon er tilfeller hvor den fengslede holdes isolert i en lydtett fengselscelle. Dette skillet er så vidt meg bekjent ikke brukt i norsk lov, praksis eller teori. Samlebegrepet ”isolasjon” anvendes derfor i den videre fremstillingen.

Opgaven vil behandle bestemmelser fra internasjonale konvensjoner. Spesielt aktuelle er Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (”European Convention on Human Rights”) og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettighet av 23. mars 1976 (”Convention on Civil and Political Rights”). I den videre fremstillingen er disse konvensjonene forkortet med henholdsvis EMK og SP. I forbindelse med redegjørelsen av internasjonale konvensjonsbestemmelser vil internasjonal rettspraksis behandles nærmere. Denne praksisen er hentet enten fra Den Europeiske Menneskerettsdomstol eller Den Europeiske Menneskerettskomisjonen. Disse organene er i oppgaven forkortet med henholdsvis EMD og MK. Begrepene ”domstolen” og ”kommisjonen” benyttes i samme mening hvor dette passer.

1.3 Metode

I oppgaven benyttes i hovedsak de tradisjonelle rettskilder: lovtekst, forarbeider, rettspraksis, juridisk litteratur og reelle hensyn.¹

Når det gjelder rettspraksis anvendes Høyesterettspraksis i den grad det finnes aktuelle dommer på området. Hvor dette ikke finnes benyttes praksis fra underretten eller øvrige rettskilder for å belyse de rettslige problemstillingene.

I oppgaven anvendes riksadvokatens rundskriv² som en av flere rettskildefaktorer. Rundskrivet som anvendes er skrevet etter vedtakelsen av straffeprosessloven, og kan dermed anses som etterarbeid til loven. Et slikt synspunkt uttrykker også Myhrer³, Helgesen⁴ og Boe⁵. Riksadvokatens rundskriv som benyttes i denne oppgaven, bærer preg av å være en retningslinje for tolkningen av straffeprosesslovens bestemmelser. Rettspraksis har også i enkelte saker lagt vekt på hva som fremgår av riksadvokatens rundskriv.⁶

I fremstillingen anvendes ikke bare nasjonale lovbestemmelser, men også internasjonale konvensjonsbestemmelser. Ved menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30 har Norge inkorporert EMK og SP. Gjennom denne inkorporeringen har konvensjonene fått status som norsk lov. Dette innebærer at konvensjonsbestemmelsene har samme vekt og rettskildeverdi som norsk lov.⁷ Hvor norske myndigheter bryter konvensjonsbestemmelsene foreligger ikke bare brudd på folkerettslige bestemmelser, men

¹ Helgesen (2001) s. 23

² RA 2006-4

³ Myhrer (2003) s. 231

⁴ Helgesen (2001) s. 95

⁵ Helgesen (2001) s. 95

⁶ Rt 2000 s. 1517

⁷ Helgesen (2001) s. 310

også brudd på norsk lov. Av den grunn må norske myndigheter ved spørsmål om bruk av restriksjoner under varetektsfengslingen, også ta hensyn til hvilke forpliktelser de har etter reglene i EMK og SP.

Høyesterett har uttalt seg nærmere om bruken av EMK bestemmelser. I Rt 2005 s. 833 sies det at selv om det i utgangspunktet er EMD som skal utvikle konvensjonen må norske domstoler foreta en selvstendig tolkning av bestemmelsene i EMK. Ved en slik tolkning skal det imidlertid benyttes samme metode som EMD anvender. Dette innebærer at det legges vekt på konvensjonsteksten, alminnelige formålsbetraktninger og EMDs tidligere avgjørelser. Høyesterett peker avslutningsvis på at norske domstoler ved tvil må kunne trekke inn verdiprioriteringer som ligger til grunn for norsk lovgivning og rettsoppfatninger. Ved bruk av praksis fra EMD og MK er det viktig å huske at denne praksisen skal være dynamisk. Dette betyr at dommene bare gir uttrykk for hovedlinjene og antyder hvilke momenter som kan være av betydning for tolkningen av konvensjonsteksten. Det må imidlertid alltid foretas en konkret vurdering av hver enkelt sak. Enkeltsakene som trekkes frem i fremstillingen nedenfor kan derfor ikke anses som annet enn eksempler på hva som kan tillegges vekt ved tolkning av konvensjonsbestemmelsene.

I oppgaven redegjøres det for internasjonal kritikk av Norges bruk av isolasjon under varetektsfengsling. Denne kritikken kan også ha betydning for rettsutviklingen. Norge har et generelt ønske om å handle i overensstemmelse med internasjonale krav, og vil derfor søke å rette seg etter kritikken fra internasjonalt hold. På denne måten vil uttalelser fra internasjonale kontrollorganer kunne få betydning for innholdet av norsk rett.

Det bemerkes at det ved redegjørelsen av internasjonal rettspraksis og rapporter fra kontrollorganene er tatt utgangspunkt i de engelske originaltekstene. Grunnen til dette er at det tilgjengelig ikke finnes offisielle oversettelser av disse dokumentene.

2 HENSYN BAK REGLENE OM BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING

Hensynene bak straffeprosesslovens regler om bruk av restriksjoner under varetektsfengsling er bygget på to interesser som ofte kan være motstridende. På den ene siden hensynet til etterforskningen. På den andre siden hensynet til den siktedes grunnleggende menneskerettigheter. Avgjørelsen av om den varetektsfengslede skal ilegges restriksjoner vil måtte bero på en avveining av behovet for å verne om etterforskningen, og hvilken virkning inngrepet vil ha på den fengslede.

Med hensyn til etterforskningen er det overordnede mål å oppklare saken, og på denne måten søke å bekjempe kriminaliteten. Ved bruk av restriksjoner vil politiet i større grad kunne føre kontroll med siktedes tilgang til opplysninger i saken, og hindre at han får mulighet til å påvirke eller vanskeliggjøre etterforskningsarbeidet.

Hensynet til siktede tilsier at det må vektlegges hvilken inngripende virkning restriksjonene har på denne. Restriksjonene vil innebære inngrep i den personlige frihet og kan oppfattes som meget belastende for den som blir utsatt for dem. Videre er det ikke uvesentlig at siktede på tidspunkt for spørsmål om bruk av restriksjoner ikke er kjent skyldig i det straffbare forhold. Dette innebærer at restriksjonene ikke under noen omstendighet skal være ilagt av pønal hensikt.

3 VILKÅR FOR VARETEKTSFENGSLING

3.1 Oversikt

Påtalemyndigheten kan pågripe personer og begjære vedkommende varetektsfengslet, jf strprl § 175 (1). På bakgrunn av påtalemyndighetens begjæring, sakens dokumenter samt siktedes eventuelle forklaring, avgjør retten om det foreligger grunnlag for varetektsfengsling. Slik avgjørelse treffes ved kjennelse, jf strprl § 184. I samme kjennelse tar retten også stilling til om den fengslede skal ilegges restriksjoner under fengslingsperioden. Dette forutsetter at påtalemyndigheten har fremsatt begjæring om bruk av restriksjoner.

De materielle regler for varetektsfengsling finnes i strprl § 184 (2), jf strprl §§ 171, 172 og 173 (2). For at varetektsfengsling skal kunne finne sted må alle grunnvilkårene i strprl § 171 (1) være oppfylt. I tillegg kreves at minst ett av tilleggsvilkårene i bestemmelsens nr. 1 til 4 foreligger. På bakgrunn av en helhetsvurdering må retten til slutt ta stilling til om varetektsfengsling innebærer et uforholdmessig inngrep, jf strprl § 170a.

Nedenfor redegjøres det kort for de materielle grunnvilkårene for varetektsfengsling. Ettersom det bare er kravet om bevisforspillelse som vil være av interesse for spørsmålet om bruk av restriksjoner, jf strprl §§ 186 (2) og 186a, behandles ikke de øvrige tilleggsvilkårene. Avslutningsvis redegjøres det for det generelle forholdsmessighetskravet i strprl § 170a.

3.2 Grunnvilkår

Det fremgår av strprl § 184 (2), jf § 171 (1) at varetektsfengsling bare kan finne sted hvor en person med ”skjellig grunn” mistenkes for å ha begått en eller flere straffbare handlinger. Rettspraksis⁸ har slått fast at kravet til ”skjellig grunn” innebærer at det må være mer sannsynlig at siktede har begått den straffbare handling saken gjelder, enn at han ikke har det.

Det andre grunnvilkåret strprl § 171 oppstiller er at det straffbare forhold saken gjelder må kunne føre til fengsel i mer enn seks måneder. Etter forarbeidene skal man se hen til den generelle strafferammen som fremgår av den aktuelle straffelovsbestemmelse.⁹ Det skal ikke tas hensyn til den konkrete, forventede straff.¹⁰

3.3 Tilleggsvilkår

3.3.1 Bevisforspillelsesfare

Ett av tilleggsvilkårene for bruk av varetektsfengsling er at det må foreligge bevisforspillelsesfare, jf strprl § 171 (1) nr. 2. Dette er også hovedvilkåret for å kunne illegge varetektsfengslede restriksjoner, jf strprl §§ 186 (2) første punktum og 186a (1) første punktum.

Den videre fremstillingen under dette punktet vil ta utgangspunkt i vilkåret om bevisforspillelsesfare ved spørsmål om bruk av varetektsfengsling. Fremstillingen er

⁸ Rt 1993 s. 1302

⁹ NOU 1980:28 s. 45

¹⁰ Bjerke (2001) s. 640

imidlertid også relevant for kravet til bevisforspillelsesfare ved vurderingen av bruk av restriksjoner, ettersom det er de samme momenter som vektlegges.

Formålet med å benytte varetektsfengsling på grunnlag av bevisforspillelsesfare er å verne om etterforskningens bevismateriale. Vanligvis begrunnes varetektsfengsling med faren for at siktede vil forsøke å tilpasse egen, eller påvirke andres forklaringer. Det er imidlertid også tenkelig at siktede i en straffesak vil ønske å gjemme unna gjenstander som vil kunne knytte ham til saken. Gjennom varetektsfengsling kan påtalemyndigheten i større grad føre kontroll med siktedes handlinger.

I strprl § 171 (1) nr. 2 utformes kravet til bevisforspillelsesfare som at det må foreligge en ”nærliggende fare for at han vil forspille bevis i saken”. Spørsmålet blir hva som nærmere ligger i uttrykket.

Ut fra bestemmelsens ordlyd kan man slå fast at det oppstilles krav om at bevisene har tilknytning til saken, og er av slik karakter at de faktisk kan forspilles. Etter lovens forarbeider¹¹ kan det være tale om alle typer bevis.

Med ”forspillelse” menes ødeleggelse eller påvirkning av bevisene¹². Bestemmelsen nevner uttrykkelige eksempler på typer forspillelse som er aktuelle. Denne oppregningen er imidlertid ikke ment å være en uttømmende.¹³ Ut fra lovens ordlyd og forarbeidene¹⁴ kreves det at bevisene faktisk kan ødelegges, og at en slik ødeleggelse vil ha innvirkning på etterforskningens resultat. Hvor nødvendig bevissikring har funnet sted, vil ikke bevisforspillelsesfare lenger foreligge. Det kan for eksempel tenkes at påtalemyndigheten har tatt beslag i gjenstander som benyttes som bevis i saken, eller allerede har foretatt avhør av vitner. I så tilfelle vil det som regel ikke lenger foreligge noen bevisforspillelsesfare.

¹¹ NOU 1980:28 s. 45

¹² NOU 1980:28 s. 45

¹³ NOU 1980:28 s. 45

¹⁴ Ot.prp. nr. 53 (1983-1984) s. 164

Ved at beslag og avhør er foretatt er bevisene sikret, og det kan ikke lenger ødelegges eller påvirkes.

I Rt 1995 s. 160 fryktet påtalemyndigheten at siktede ville ødelegge et hovedbevis i saken. Siktelsen gjaldt grovt ran. Politiet hadde på tidspunktet for spørsmål om varetektsfengsling ikke funnet ransutbyttet. Lagmannsrettens flertall la i sin avgjørelse til grunn at frembringelse av ransutbyttet trolig ville føre til nye opplysninger i saken og derfor utgjorde et hovedbevis. Lagmannsretten mente at dersom siktede ble løslatt var det sannsynlig at han ville gjemme unna ransutbyttet. Høyesteretts kjæremålsutvalg støttet lagmannsrettens tolkning av kravet om bevisforspillelsesfare, og forkastet kjæremålet om løslatelse. Kjennelsen illustrer for det første at det må foreligge et bevis av betydning for etterforskningen, og for det andre at beviset faktisk kan ødelegges eller påvirkes.

At det foreligger manglende avhør av siktede eller andre involverte i saken har Høyesterett, ved vurderingen av om det foreligger bevisforspillelsesfare, lagt stor vekt på. I Rt 1997 s. 1727 var spørsmålet om lagmannsretten hadde tolket strprl § 171 (1) nr. 2 riktig. Lagmannsretten hadde ved vurderingen lagt vesentlig vekt på at det fantes andre impliserte i saken, som politiet ved tidspunktet for fengslingsspørsmålet ikke hadde kjennskap til. Lagmannsretten fryktet at siktede ved løslatelse ville forsøke å koordinere sin forklaring med de andre impliserte. Høyesteretts kjæremålsutvalg mente at lagmannsretten hadde tolket strprl § 171 (1) nr. 2 riktig, og støttet lagmannsrettens syn i at det forelå bevisforspillelsesfare. Siktede i saken anførte imidlertid at hans mulighet til å tilpasse sin forklaring til de bevis som forelå i saken ikke var omfattet av bestemmelsen om bevisforspillelsesfare i strprl § 171 (1) nr. 2. Kjæremålsutvalget presiserer at saken ikke gjaldt bevis som allerede forelå, men mulige nye avhør. Vilåret var således oppfylt.

Videre sier strprl § 171 (1) nr. 2 at det må foreligge en "nærliggende fare" for at relevante bevis vil bli ødelagt. Hva som legges i dette uttrykket sier ikke bestemmelsen noe om. Ut fra en naturlig språklig forståelse av bestemmelsens ordlyd, kan man si at det må foreligge sikrere holdepunkter enn en antakelse om at bevis vil kunne bli ødelagt, dersom siktede

ikke blir varetektsfengslet. I lovens forarbeider¹⁵ presiseres begrepet ”nærliggende fare” nærmere. Her sies følgende:

”(…) at det etter bestemmelsen må eksistere en reell mulighet for siktede til å ødelegge eller forspille bevis, og en sannsynlighet for at han vil gjøre bruk av denne mulighet. Avgjørelsen vil fortsatt bero på et skjønn hvor dommeren må ta i betraktning de opplysninger politiet allerede har skaffet til veie i saken, hvilke bevis som er sikret, hvilke mulighet det i praksis foreligger for at ytterligere bevis vil gå tapt, og hvilken sannsynlighet det er for at siktede vil forsøke å rydde bevis av veien.”

I dette ligger blant annet et krav om at siktede har en faktisk mulighet til å ødelegge bevis av betydning for etterforskningen. I Rt 2004 s. 457 hadde lagmannsretten ved sin vurdering av om det forelå bevisforspillelsesfare lagt særlig vekt på siktedes evne og vilje til å forspille bevis. Herunder ble det sett hen til at siktede, mens han var på frifot, hadde produsert fiktive dokumenter i forsøk å påvirke etterforskningen. Høyesteretts kjæremålsutvalg støttet lagmannsretten i dens vurdering av hvorvidt det forelå en fare for bevisforspillelse. Kjennelsen er således et eksempel på at det må foreligge en viss fare for at siktede vil kunne benytte seg av den muligheten som retten mener foreligger, jf Rt 1993 s. 128 m.fl. Rt 2004 s. 457 sier også at sakens omfang er av betydning for avgjørelsen av om det foreligger bevisforspillelsesfare. I denne saken var det tale om et stort omfang og et komplisert faktum med forgreninger til mange land.

Videre ligger det i uttrykket ”nærliggende fare” et krav om sannsynlighet for at siktede vil forspille bevis dersom han ikke ilegges varetektsfengsling. Forarbeidene¹⁶ og rettspraksis¹⁷ har lagt til grunn at det kreves en overvekt av sannsynlighet for at siktede vil gjøre bruk av muligheten til å forspille bevis. Her har det vært uttalt at faren for bevisforspillelse må være

¹⁵ Ot.prp. nr. 53 (1983-1984) s. 164

¹⁶ Ot.prp. nr. 53 (1983-1984) s. 164

¹⁷ Se blant annet Rt 1997 s. 1902 og Rt 1999 s. 1027

konkret og reell, jf Rt 2001 s. 280. I Rt 1999 s. 1027 uttaler Høyesteretts kjæremålsutvalg dette slik: ”Loven krever her en nærliggende fare for at siktede vil forspille bevis, det er ikke tilstrekkelig at dette vil kunne skje”. Det må altså være større sannsynlighet for at siktede velger å benytte seg av muligheten til å forspille bevis, enn at han ikke gjør det.

3.4 Krav til forholdsmessighet

Strprl § 170a oppstiller et generelt vilkår om at det må foreligge forholdsmessighet ved bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler. Varetektsfengsling utgjør overfor siktede et slikt tvangsmiddel. Et tvangsmiddel defineres som et inngrep i den frihet den enkelte borger ellers har.¹⁸ Formålet med de straffeprosessuelle tvangsmidlene er å lette gjennomføringen av etterforskningen og en eventuell senere straffeforfølgning. Et tvangsmiddel er ikke ment å skulle være en straffereaksjon overfor siktede, selv om det ofte kan oppleves slik.

Fremstillingen nedenfor vil i hovedsak omhandle forholdsmessighetskravet i forhold til varetektsfengsling. Det er imidlertid den samme bestemmelsen og de samme momenter som gjør seg gjeldende ved spørsmålet om forholdsmessigheten ved bruk av restriksjoner under varetektsfengsling.

Hovedtanken bak forholdsmessighetsprinsippet i strprl § 170a er å hindre unødig maktutøvelse fra myndighetenes side. Prinsippet har betydning både for spørsmålet om hvorvidt et tvangsmiddel kan tas i bruk, og for spørsmålet om tvangsmiddelets varighet.¹⁹ Etter strprl § 170a kan et tvangsmiddel bare brukes når det er ”tilstrekkelig grunn til det”, og hvor det ikke innebærer et ”uforholdsmessig inngrep”. Hva som nærmere legges i disse uttrykkene sier bestemmelsen lite om.

¹⁸ Hov (1999) s. 48

¹⁹ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) punkt IV

I uttrykket "tilstrekkelig grunn" ligger det et krav om hensiktsmessighet.²⁰ Dette innebærer at tvangsmiddelet må være formålstjenelig i den konkrete situasjon. Med formålstjenelig menes at tvangsmiddelet som anvendes må være egnet til å oppnå det ønskede formål. Er tilfellet at bruk av varetektsfengsling ikke har noen innvirkning på å hindre bevisforspillelsesfare kan varetektsfengsling ikke benyttes, med mindre et av de andre vilkårene er oppfylt. I nevnte eksempel vil inngrepet ikke medvirke til å nå formålet, og dermed heller ikke være hensiktsmessig, jf strprl § 170a første punktum.

Strprl § 170a andre punktum hjemler et forholdsmessighetsprinsipp. Ved vurdering av om inngrepet er forholdsmessig må retten foreta en helhestvurdering av sakens forhold. Bestemmelsens ordlyd sier at det ved denne vurderingen skal legges vekt på "sakens art og forholdene ellers". Med "sakens art" mens at man må se hen til hva slags straffbar handling det er tale om. Hvor det er tale om en grov straffbar handling, vil det letter anses som forholdsmessig å anvende tvangsmidler overfor den antatte gjerningsmannen.²¹ Ved spørsmålet om ileggelse av varetektsfengsling, vil retten alltid vurdere behovet for fengsling først, ut fra hvor alvorlig saken er, og så vurdere om andre forhold kommer inn og rokker ved dette behovet.

I uttrykket "forholdene ellers" menes det at det må foretas en vurdering av hvor sterk mistanken er, hvor inngripende tvangsmiddelet er og hvor nødvendig det er å anvende et slikt tvangsmiddel.²² Dette innebærer blant annet at det skal tas hensyn til alle opplysninger om siktedes sosiale og personlige forhold.²³ Eksempler på opplysninger av betydning er siktedes alder, sykdom, arbeidssituasjon og forsørgerbyrde. Siktedes personlige forhold er imidlertid ett av momentene i helhetsvurderingen. I Rt 2002 s. 46 var siktede rammet av en alvorlig tarmlidelse og hadde behov for medisinsk oppfølging. Høyesteretts kjæremålsutvalg mente imidlertid at lagmannsretten ikke hadde foretatt en uriktig tolkning

²⁰ Norsk lovkommentar note 957

²¹ Hov (2007) s. 81

²² Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 17

²³ Bjerke (2001) s. 636 og NOU 1980:28 s. 57

av strprl § 170a da de valgte å varetektsfengsle siktede på tross av hans helsetilstand. I begrunnelsen for dette ble det lagt vekt på at den påtrengende medisinske behandlingen lot seg gjennomføre mens siktede var underlagt varetektsfengsling. Det ble også uttalt at siktede var del av et organisert miljø som fra tidligere var kjent for å være lite samarbeidsvillig i forbindelse med etterforskning. Faren for bevisforspillelse og hensynet til etterforskningen ble tillagt større vekt enn den belastning det for siktede innebar å sitte varetektsfengslet.

Heller ikke i LE 2007-3304 ble siktedes personlige forhold tillagt så stor vekt at inngrepet var å anse som uforholdsmessig. Lagmannsretten uttalte i sin avgjørelse: ”Med den betydelige fare for bevisforspillelse som foreligger, er det etter lagmannsrettens syn påkrevd med fengsling. Det er beklagelig at siktedes arbeidsforhold avbrytes, og at han den periode han holdes fengslet ikke kan ha kontakt med sitt nyfødte barn, men disse forhold gjør ikke at fengslingen etter en helhetsvurdering fremstår som uforholdsmessig.”

Ordlyden i forholdsmessighetskravet i strprl § 170a er generelt utformet, og omhandler ikke bare siktedes personlige forhold.²⁴ Det må ved vurderingen av om inngrepet er forholdsmessig også kunne legges vekt på hensynet til siktedes familie. Er tilfellet at familien påføres lidelser eller ulemper som ikke står i samsvar med fengslingens formål, er dette et moment som må ses opp mot hvor stort behovet for fengsling egentlig er. Ved spørsmål om bruk av restriksjoner under varetektsfengsling, ser man hen til hvor stor risiko det er for at bevis forspilles, samt hvor sentral betydning beviset har.

Sentralt ved forholdsmessighetsprinsippet er nødvendighetsvurderingen. Inngrepet må på ingen måte være strengere eller mer inngripende enn formålet tilsier er nødvendig. I denne nødvendighetsvurderingen ligger at dersom formålet kan oppnås ved bruk av mindre inngripende midler, skal disse anvendes i stedet. Er det for eksempel tilstrekkelig for å

²⁴ Bjerke (2001) s. 637

hindre bevisforspillelse at siktede pålegges møteplikt eller andre fengslingssurrogater, kan ikke påtalemyndigheten heller velge å varetektsfengsle siktede.

Ved vurderingen av om et inngrep er forholdsmessig, vil inngrepets omfang og varighet være av betydning. Forholdsmessighetskravet kan føre til fullstendig utelukkelse av inngrepet, hvor dette er et vilkår for anvendelse.

Et tvangsmiddel kan være forholdsmessig på avgjørelsestidspunktet, men over tid bli uforholdsmessig. Det vil derfor fortløpende måtte vurderes om inngrepet fremdeles er nødvendig for å oppnå det konkrete formål. Ved varetektsfengsling påhviler det påtalemyndigheten til enhver tid å vurdere om inngrepet er forholdsmessig.²⁵

²⁵ Rt 1997 s. 1396 m.fl. og RA 2006-4

4 HJEMMEL FOR BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING

4.1 Oversikt

Utgangspunktet etter strgfvl § 52, jf §§ 30 (1), 31 (1) og 32 (1), innebærer at varetektsfengslede har rett til brevveksling, besøk og telefonkontakt på lik linje med andre innsatte. Dette gjelder imidlertid så langt varetektsfengslede ikke er underlagt restriksjoner etter straffeprosesslovens regler.

Nedenfor redegjøres det først for hvilke typer restriksjoner varetektsfengslede kan ilegges etter straffeprosessloven. Deretter omtales nærmere både de nasjonale og de internasjonale regler ved bruk av restriksjoner under varetektsfengsling.

4.2 Ulike typer restriksjoner

4.2.1 Brev- og besøksrestriksjoner

Brev- og besøkskontroll og forbud er en av de hyppigst brukte restriksjonene under varetektsfengsling i Norge. Strprl § 186 (2) hjemler bruk av denne typen restriksjoner.

Hensikten med brev- og besøksrestriksjoner er at politiet i større grad skal kunne føre kontroll med informasjonsflyten til og fra siktede. Den fengsledes mulighet til å forspille bevis ved hjelp av andre, vil være mindre når hans kommunikasjon med omverdenen blir kontrollert eller hindret. Rent praktisk innebærer brev- og besøkskontroll at

påtalemyndighetene eller fengselsmyndighetene kontrollerer alle innkommende og utgående brev, samt kontrollerer besøk den fengslede mottar. Denne restriksjonsformen er ment å være mindre inngripende enn brev- og besøksforbud. Brev- og besøksforbud innebærer et totalforbud for den fengslede til å motta brev og besøk. Ved slikt forbud får siktede i utgangspunktet ingen mulighet til å kommunisere med personer utenfor fengselet. Etter strprl § 186 første ledd og andre ledd andre punktum gjelder brev- og besøksrestriksjonene imidlertid ikke korrespondanse med offentlig forsvarer eller offentlig myndighet.

Både kontroll og forbud kan ilegges med ulikt omfang. Restriksjonene kan begrenses til bare å gjelde enkeltpersoner, eller de kan gjelde i forhold til alle. Personer som ikke omfattes av restriksjonene vil den fengslede kunne ha kommunikasjon og samvær med på lik linje med andre innsatte. Hvilke grunnpremisser som gjelder ved fengslingen fremkommer av rettens kjennelse. Det nærmere omfanget av restriksjonene vil politiet avgjøre.

I utgangspunktet er kontroll og forbud ment å innebære to forskjellige typer inngrep overfor den fengslede. Hvorvidt kontroll og forbud i praksis innebærer noen vesentlig forskjell overfor fengslede er noe usikkert. Problemstillingen vil bli nærmere gjennomgått under punkt 5.2.

4.2.2 Isolasjon

Isolasjon er den mest inngripende restriksjonen varetektsfengslede kan ilegges, og kan i enkelte tilfelle føre til stor fysisk og psykisk belastning. Av den grunn er det viktig at denne typen restriksjon bare anvendes hvor dette er strengt nødvendig. Isolasjon skal bare benyttes når ingen av de andre restriksjonstypene gir tilstrekkelig vern om etterforskningen. Dette har blitt presisert i lovens forarbeider²⁶ og rettspraksis²⁷.

²⁶ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 135

I ot.prp. nr. 66 (2001-2002) side 44 flg. oppstilles det tre tilfeller hvor det vil være aktuelt å ilegge den fengslede isolasjon. For det første gjelder dette hvor to eller flere er varetektsfengslet i samme sak, og hvor det er ønskelig at de mistenkte ikke samordner sine forklaringer. For det andre vil det være aktuelt med isolasjon hvor én eller flere av de antatte gjerningsmenn er på frifot. Den tredje situasjonen forarbeidene nevner er der siktede etter en individuell vurdering kan komme til å påvirke andre til å oppgi uriktige opplysninger til politiet. Formålet med restriksjonen er altså å hindre at den fengslede får mulighet til å kommunisere med andre eller gjennom andre. Forutsetningen for bruk av isolasjon er imidlertid at formålet ikke kan ivaretas gjennom andre mindre inngripende tiltak.

Det forekommer at flere siktede i samme sak sitter varetektsfengslet ved samme anstalt. I slike tilfeller kan det være særlig aktuelt med bruk av isolasjon, slik at de siktede ikke ukontrollert omgås hverandre eller kommunisere med hverandre gjennom andre innsatte.

Lovgiver har valgt å skille mellom to typer av isolasjon: delvis og fullstendig isolasjon. Forskjellen mellom disse ligger i isolasjonens omfang. Delvis isolasjon innebærer at den fengslede utelukkes fra samvær med nærmere angitte medinnsatte. Hvilke medinnsatte restriksjonen skal gjelde overfor vil det som regel være opp til påtalemyndigheten å bestemme. Fullstendig isolasjon innebærer at den fengslede helt utelukkes fra fellesskap med medinnsatte. Den fengslede vil da som utgangspunkt være totalt avskåret fra kontakt med andre enn fengselsbetjentene, forsvareren og andre aktører i straffesaken.

Tidligere var det opp til påtalemyndighetene å vurdere om isolasjon skulle anvendes overfor den fengslede. Besluttet retten ileggelse av besøksrestriksjoner hadde den fengslede bare adgang til samvær med andre innsatte dersom politiet samtykket.²⁸ På denne måten ble bruk av fullstendig og delvis isolasjon en indirekte følge av beslutningen om

²⁷ Rt 1999 s. 1794 og Rt 1999 s. 1807

²⁸ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 6

besøksrestriksjoner. Beslutningsmyndigheten for ileggelse av isolasjon under varetektsfengsling er ved lovendring av 28. juni 2002 nr. 55 tillagt domstolene. Ved at denne myndigheten nå ligger hos domstolene og ikke påtalemyndigheten mener lovgiver at siktedes rettsikkerhet er bedre ivaretatt.²⁹

Vilkårene for bruk av delvis isolasjon er regulert i strprl § 186 (2), og for fullstendig isolasjon i strprl § 186a. Nedenfor følger en redegjørelse for det nærmere innholdet i disse bestemmelsene.

4.2.3 Kontroll med tilgang til ulike media

Av strprl § 186 (2) fremgår det at retten kan beslutte at den fengslede ”ikke skal ha adgang til aviser eller kringkastning”. Dette innebærer at den fengslede kan nektes rett til å lese aviser, se på tv eller høre på radio. Hensikten med denne restriksjonsformen er å hindre at den fengslede får opplysninger politiet ønsker å holde hemmelig. Ved kontroll med siktedes medietilgang, vil politiet i større grad ha oversikt over hvilken kunnskap siktede har om etterforskingens fremskritt. Siktede vil dermed være usikker på hvilken informasjon politiet sitter med, og av den grunn vanskeligere kunne tilpasse sin forklaring.

4.3 Vilkår for bruk av restriksjoner etter nasjonal rett

4.3.1 Straffeprosessloven § 186 (2)

²⁹ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 46

Strprl § 186 (2) åpner for at domstolene, hvor påtalemyndighetene begjærer det, kan ilegge varetektsfengslede brev- og besøksrestriksjoner, begrenset tilgang til media eller delvis isolasjon. Hvorvidt det er grunnlag for å ilegge den fengslede slike restriksjoner avgjør domstolene på bakgrunn av en konkret vurdering.

I bestemmelsen oppstilles det to vilkår for bruk av restriksjoner. For det første kan restriksjonene bare benyttes i den utstrekning hensynet til etterforskningen i saken tilsier det, og for det andre må restriksjonene ikke innebære et uforholdmessig inngrep, jf strprl § 170a.

4.3.1.1 "Hensynet til etterforskningen i saken"

Ut fra en språklig forståelse av ordlyden i strprl § 186 (2) fremstår det slik at restriksjonene bare kan ilegges med sikte på å verne om etterforskningen. Bestemmelsen må her tolkes antitetisk, slik at inngrep i den fengsledes rettigheter ikke kan besluttet av andre grunner.³⁰

Strprl § 186 (2) sier ikke noe nærmere om hvilke hensyn ved etterforskningen det skal legges vekt på ved vurderingen av om restriksjoner kan anvendes. Lovens forarbeider³¹ og rettspraksis³² har imidlertid slått fast at det er faren for bevisforspillelse bestemmelsen sikter til. Vurderingen av om det foreligger bevisforspillelsesfare vil i stor grad være den samme som ved strprl § 171 (1) nr. 2. Det vises derfor også til hva som er sagt i punkt 3.3.1.

Forskjellen mellom vurderingen etter strprl § 171 (1) nr. 2 og strprl § 186 (2) er for det første det teoretiske utgangspunkt, og for det andre inngrepets karakter. Ved spørsmål om restriksjoner etter strprl § 186 (2), vil situasjonen være at retten allerede har besluttet at

³⁰ Jebens (2004) s. 259

³¹ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 134

³² Rt 2000 s. 1549

varetektsfengsling vil bli ilagt siktede. Spørsmålet blir så om hvorvidt det, til tross for illeggelse av varetektsfengsling, foreligger en fare for bevisforspillelse. I teorien kan man si at det foretas en ny vurdering av bevisforspillelsen som legger til grunn det forhold at siktede vil bli varetektsfengslet. Bare hvor varetektsfengsling i seg selv ikke er tilstrekkelig til å hindre bevisforspillelsesfare, vil den fengslede kunne ilegges restriksjoner etter strprl § 186 (2). Denne tanken har vært lagt til grunn i ot.prp. nr. 66 (2001-2002) side 135 og riksadvokatens rundskriv av 2006 nr. 4 punkt VI.

Ved spørsmålet av om det foreligger bevisforspillelsesfare, vil det være av betydning om det foreligger en reell mulighet for siktede til å forspille bevis, og en sannsynlighet for at denne muligheten vil bli benyttet. I riksadvokatens rundskriv av 2006 nr. 4 punkt VI sies det at det ved vurderingen skal legges vekt på om siktede under fengslingen kan ødelegge bevis, hvor sannsynlig det er at denne muligheten vil bli benyttet, og hvilke konsekvenser det vil ha for etterforskningen om bevis forspilles.

I Rt 1997 s. 1851 ble det lagt vekt på at siktede ville forsøke å påvirke vitneforklaringer dersom han ikke ble ilagt brev- og besøksforbud. På tidspunktet for fengslingssaken var siktedes ektefelle og kamerat ikke avhørt. Siktede hadde et nært forhold til dem begge, og lagmannsretten anså det som sannsynlig at siktede ville forsøke å kontakte dem og påvirke deres forklaringer dersom restriksjoner ikke ble tatt i bruk. Høyesteretts kjæremålsutvalg mente lagmannsretten hadde anvendt loven riktig, og forkastet derfor kjæremålet om opphevelse av restriksjonene. Kjennelsen gir uttrykk for at det må foreligge en reell mulighet for siktede til å forspille bevis, og en viss mulighet for at siktede vil benytte seg av en slik mulighet. Kjennelsen gir uttrykk for at brev- og besøksforbud i denne saken var et effektivt virkemiddel som ville hindre at siktede fikk mulighet til å forspille bevis.

I LF 2004-101980 ble det ved spørsmålet om bruk av restriksjoner lagt vekt på hensyn til etterforskningen som tilsa at det var behov for å føre kontroll med siktedes kommunikasjon med andre. Lagmannsretten uttaler: "Det synes klart at den bevismessige og etterforskningsmessige verdien av nye opplysninger, så vel i sak mot A selv som mot

eventuelle medskyldige, står i fare for å reduseres dersom A av andre enn politiet blir gjort kjent med etterforskningsresultater. Det er derfor av betydning for etterforskningen at brev- og besøksforbudet opprettholdes.” Kjennelsen gir uttrykk for at fengslingen i seg selv ikke var tilstrekkelig til å hindre uønsket informasjonsflyt vedrørende saken til den siktede. Det ble derfor aktuelt å anvende brev- og besøksforbud.

Ordlyden i strprl § 186 (2) tilsier at restriksjonene ikke skal være mer omfattende enn nødvendig, jf uttrykket ”i den utstrekning”. Av denne grunn vil restriksjonene måtte være individuelt tilpasset den konkrete sak. Hva som er nødvendig i forhold til etterforskningen vil ofte avhenge av hvor langt i etterforskningen politiet har kommet. I Rt 2000 s. 1549 ble det i forhold til spørsmålet om brev- og besøksrestriksjoner lagt vekt på hva som gjenstod av etterforskning i saken. Lagmannsretten hadde tolket strprl § 186 (2) slik at brev- og besøkskontroll ikke kunne besluttes etter at etterforskningen i saken var avsluttet. Situasjonen i denne konkrete sak var at etterforskningen i og for seg var avsluttet, men siktedes forklaring manglet. Lagmannsretten anså denne forklaringen som et så viktig bevis at saken likevel ikke ble ansett som ferdig etterforsket. Lagmannsretten mente at det på grunn av manglende forklaring fra siktede forelå grunnlag for å opprettholde restriksjonene. Høyesteretts kjæremålsutvalg støttet lagmannsretten i at etterforskning av saken reelt sett ikke var avsluttet, og at det forelå fare for at etterforskningen ville bli skadelidende dersom siktede ikke ble ilagt brev- og besøksforbud.

4.3.1.2 Ikke ”uforholdsmessig” inngrep

I strprl § 186 (2) fremkommer det ikke uttrykkelig et krav om at inngrepet overfor den fengslede må være forholdsmessig. I ot.prp. nr. 66 (2001-2002) sier lovgiver på side 46 at det ikke anses som nødvendig i bestemmelsen eksplisitt å gi uttrykk for at det kreves forholdsmessighet. Dette begrunnes med at et slikt krav ville kunne føre til en misoppfatning om at forholdsmessighet bare gjør seg gjeldende her og ikke ved andre tvangsmidler. Gjeldende rett er derfor at det alminnelige forholdsmessighetskravet i strprl § 170a også gjelder for bruk av restriksjoner etter reglene i strprl § 186 (2). De

samme momenter som tidligere redegjort for under punkt 3.4, vil således være av betydning. Forskjellen mellom forholdsmessighetskravet etter strprl § 171 (1) nr. 2 og § 186 (2) innebærer typen inngrep som er rettet mot siktede. Ved vurderingen knyttet opp mot strprl § 186 (2) foreligger det inngrep av mer belastende karakter. Det vil derfor kreves sterkere etterforskningsmessige hensyn for at ikke inngrepet skal anses som uforholdsmessig å anvende.

Ved bruk av restriksjoner under varetektsfengsling medfører kravet til forholdsmessighet at det må foretas en vurdering av om inngrepet er nødvendig for å oppnå formålet. Dette betyr at bruken av restriksjonene må være egnet og effektive for å hindre bevisforspillelse. Nødvendighetsvurderingen vil innebære en avveining av hensyn til siktede og hensyn på etterforskningssiden. Av betydning vil på den ene siden være omfanget, varigheten og belastningen den fengslede bli påført, og på den andre side hvor stor skade etterforskningen kan bli utsatt for dersom restriksjoner ikke anvendes.

Innenfor hver restriksjonstype vil kravet til forholdsmessighet ha innvirkning på restriksjonens omfang. Hvor formålet med restriksjonen er å hindre siktede i å kommunisere med medsiktede, vil det være naturlig å la brev- og besøksrestriksjoner bare gjelde i forhold til denne personen. Et generelt forbud eller kontroll vil her virke utover formålet, og restriksjonsbruken vil ikke lenger være forholdsmessig.

Restriksjonens varighet påvirkes også av kravet om forholdsmessighet, ettersom restriksjonene ikke skal anvendes over lengre tid enn nødvendig. Har påtalemyndigheten bedt om varetektsfengsling i fire uker, er det opptil domstolen å ta stilling til om en slik varighet er å anse som forholdsmessig. Varigheten vil dermed som følge av kravet om forholdsmessighet kunne innsnevres.

I Rt 1997 s. 1396 var spørsmålet om lagmannsretten hadde tolket forholdsmessighetskravet i tilknytning til strprl § 186 (2) riktig. Siktede påberopte seg at restriksjonene hadde medført en psykisk belastning. I sin avgjørelse kom lagmannsretten likevel til at det forelå

grunnlag for fortsatt bruk av brev- og besøksforbud. I vurderingen la lagmannsretten vekt på siktelsens alvorlighet og hensyn til etterforskningen. I forhold til spørsmålet om lagmannsretten hadde foretatt en riktig tolkning av forholdsmessighetskravet, sier Høyesteretts kjæremålsutvalg følgende: ”Utvalget oppfatter kjennelsen slik at lagmannsretten har bygget på at brev og besøksforbud i varetektperioden er nødvendig ut fra etterforskningsmessige hensyn og at det hensett til sakens alvorlige karakter ikke er et uforholdsmessig inngrep, til tross for den belastning det innebærer for siktede. Utvalget finner ikke at dette bygger på uriktig tolkning av straffeprosesslovens bestemmelser.” Kjennelsen underbygger at det i vurderingen av om inngrepet er forholdsmessig, må det foretas en avveining mellom de to ovennevnte hensynene. I denne saken mente retten at hensynet til etterforskningen veide tyngst.

Forholdsmessighetsvurderingen skal ta utgangspunkt i de faktiske omstendigheter som foreligger på tidspunktet for fengslingskjennelsen. Det kan imidlertid tenkes at forholdende over tid endrer seg, slik at inngrepet ikke lenger er å anse som forholdsmessig. I så tilfelle vil ikke restriksjonene lenger kunne anvendes.

I ot.prp. nr. 35 (1978-1979) ble det på side 173 lagt frem forslag om at det i strprl § 186 (2) skulle legges til en setning om at når grunner som har foranlediget kjennelsen er falt bort, kan kjennelsen omgjøres. Departementet mente dette var overflødig, ettersom det i bestemmelsen allerede var sagt at restriksjoner bare kan ilegges ”i den utstrekning hensynet til etterforskningen i saken tilsier det”. Ut fra dette kan man trekke den slutning at ordlyden i strprl § 186 (2) innebærer at endrede forhold vil kunne gi grunnlag for å lempe eller oppheve bruken av restriksjoner. I dag er det lagt til grunn i rettspraksis³³ og riksadvokatens rundskriv³⁴ at det påhviler påtalemyndighetene å påse at restriksjonene til enhver tid er å anes som nødvendig. Herunder vil det måtte tas stilling til mulige lettelser eller bortfall av bruken av restriksjoner under varetektstiden.

³³ Rt 1997 s. 1396

³⁴ RA 2006-4 punkt VI

4.3.2 Straffeprosessloven § 186a

Strprl § 186a hjemler bruk av fullstendig isolasjon av varetektsfengslede. Bestemmelsen ble tilføyd ved lov 28. juni 2002 nr. 55, og hadde til hensikt å være i tråd med anbefalinger fra internasjonale kontrollorganer.

Etter bestemmelsens første punktum fremgår det at fullstendig isolasjon bare kan anvendes hvor varetektsfengsling er besluttet etter reglene i strprl § 184 (2), jf § 171 (1) nr. 2. Dette innebærer at fullstendig isolasjon ikke kan anvendes dersom fengsling er begrunnet i noen av de andre tilleggsvilkårene i strprl § 171. Strprl § 186a oppstiller ytterligere to vilkår for bruk av fullstendig isolasjon. For det første må det foreligge en nærliggende fare for at den fengslede vil forspille bevis i saken dersom han ikke holdes isolert. For det andre må fullstendig isolasjon ikke være et uforholdsmessig inngrep overfor den fengslede.

Forskjellen mellom bruk av restriksjoner etter strprl § 186 (2) og § 186a har i ot.prp. nr. 66 (2001-2002) side 46 blitt presisert slik at fullstendig isolasjon utgjør et langt større inngrep overfor siktede, og at det av denne grunn bør stilles strengere vilkår for bruk av fullstendig isolasjon.

4.3.2.1 Bevisforspillelsesfare

I strprl § 186a uttrykkes kravet om bevisforspillelsesfare som at det må foreligge en ”nærliggende fare for at den fengslede vil forspille bevis i saken dersom han ikke holdes isolert”. Bestemmelsens ordlyd tilsier at bare der hvor fengsling i seg selv ikke er tilstrekkelig for å hindre bevisforspillelsesfare, kan fullstendig isolasjon anvendes. Dette følger også av lovens forarbeider³⁵. Her sies det at bevisforspillelsesfare i seg selv ikke bør være nok for å beslutte isolasjon, og at isolasjon bare bør kunne anvendes hvor

³⁵ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 46

varetektsfengsling ikke er tilstrekkelig for å hindre at siktede forspiller bevis. Det foretas det man kan kalle en bevisforspillelsesfarevurdering nummer to. I

LG 2004-33360 illustreres dette nærmere. Saken gjaldt en meget alvorlig straffbar handling, hvor gjerningsmennene tilhørte et organisert kriminelt miljø. På grunn av sakens alvorlige karakter og store omfang mente lagmannsretten at varetektsfengsling ikke var tilstrekkelig for å hindre bevisforspillelse, og fullstendig isolasjon ble ilagt den fengslede. I avgjørelsen sier lagmannsretten følgende: ”Etter lagmannsrettens oppfatning er det grunn til å tro at varetektsregimet i seg selv ikke vil være tilstrekkelig til å hindre at siktede på ulike måter kontakter personer utenfor fengselet og gjennom disse igjen påvirker impliserte i saken. Av disse grunner anses så vel brev- og besøksforbud som forbud mot TV, radio, andre media samt fullstendig isolasjon fortsatt nødvendig.” Uttalelsen viser at sentralt for vurderingen var at varetektsfengsling i seg selv ikke var å anse som tilstrekkelig for å hindre bevisforspillelsesfare.

Hva som ligger i kravet om ”nærliggende fare” gir ikke lovteksten nærmere svar på. Ordlyden er imidlertid den samme som i strprl § 171 (1) nr. 2, og forarbeidene³⁶ sier at begrepet skal forstås likt i de to bestemmelsene. Det vises derfor også til redegjørelsen i punkt 3.3.1. Forskjellen mellom vurderingen etter strprl § 171 (1) nr. 2 og § 186a er at det skal mer til for at en slik ”nærliggende fare” foreligger ved bruk av fullstendig isolasjon. Begrunnelsen for dette ligger i forutsetningen for bruk av fullstendig isolasjon, som er at siktede blir ilagt varetektsfengsling. Rent praktisk skal det mer til for å klare å forspille bevis fra innsiden av fengselsmurene enn fra utsiden.

I lagmannsrettens avgjørelser LG 2004-33360 og LG 2004-67448 var spørsmålet om fullstendig isolasjon kunne ilegges varetektsfengslede. I førstnevnt avgjørelse kom lagmannsretten til at det forelå grunnlag for å ilegge fengslede fullstendig isolasjon. Ved sin vurdering la lagmannsretten vekt på den meget alvorlige siktelsen handlingen gjaldt, at mye etterforskning gjenstod og at det var overveiende sannsynlig at de involverte ville

³⁶ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 135

gjøre alt som var mulig for å hindre en oppklaring av saken. Lagmannsretten sier også at varetektsfengsling ikke i seg selv er tilstrekkelig for å hindre bevisforspillelse. I LG 2004-67448 kom lagmannsretten til at det bare forelå grunnlag for å ilegge fengslede delvis isolasjon. Ved sin vurdering la lagmannsretten avgjørende vekt på at det ikke fremstod som overveiende sannsynlig at bevis ville blitt forspilt dersom fullstendig isolasjon ikke ble ilagt. Det forelå altså ikke sterke nok grunner som tilsa at fullstendig isolasjon var nødvendig. At vilkårene for delvis isolasjon var oppfylt var både påtalemyndigheten og forsvarer enig om, lagmannsretten gikk derfor ikke nærmere inn på disse vilkårene. Disse to sakene viser at det skal mer til for å ilegge fullstendig isolasjon enn delvis isolasjon. I den førstnevnte saken hadde siktelsens handling en strafferamme på 21 år, mens i sistnevnte sak var strafframmen bare 2 år. En annen forskjell av betydning var siktedes vilje til å samarbeide med politiet. I førstnevnte sak hadde siktede ikke forklart seg, og heller ikke på annen måte vist vilje til å samarbeide med politiet. Mens siktede i sistnevnte sak både hadde vist samarbeidsvilje og forklart seg for politiet.

4.3.2.2 Ikke "uforholdsmessig" inngrep

I strprl § 186a oppstilles det heller ikke uttrykkelig et krav om forholdsmessighet. Det er imidlertid sikker rett at den alminnelige forholdsmessighetsvurderingen i strprl § 170a også gjelder ved bruk av fullstendig isolasjon.³⁷

Vurderingen som her foretas vil i stor grad være den samme som ved anvendelse av restriksjoner etter strprl § 186 (2). Forskjellen ligger i at fullstendig isolasjon er et langt mer inngripende restriksjonsmiddel, og det skal derfor mer til for å anvende denne typen restriksjon. Spørsmålet ved forholdsmessighetsvurderingen blir om andre mindre inngripende restriksjoner enn fullstendig isolasjon er å anse som tilstrekkelig for å oppnå formålet med fengslingen. Er så ikke tilfelle vil fullstendig isolasjon kunne anvendes dersom vilkårene i strprl § 186a er oppfylt.

³⁷ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 47

Ettersom fullstendig isolasjon innebærer meget inngripende og belastende forhold for den fengslede, har lovens forarbeider³⁸, riksadvokatens rundskriv³⁹ og rettspraksis⁴⁰ lagt til grunn at fullstendig isolasjon bare kan anvendes hvor dette er strengt nødvendig. Det kreves altså sterkere grunner for å ilegge den fengslede fullstendig isolasjon. I riksadvokatens rundskriv av 2006 nr. 4 punkt VI sies det at fullstendig isolasjon må anvendes med stor varsomhet.

I Rt 2002 s. 1400 viser Høyesteretts kjæremålsutvalg til lagmannsrettens premisser og forkaster kjæremålet. I kjennelsen sies følgende: ”På dette stadium i saken er det etter lagmannsrettens oppfatning strengt nødvendig med fullstendig isolasjon av de siktede. Lagmannsretten viser til sakens alvorlige karakter og de avgjørende hensyn som ligger bak i vurderingen av bevisforspillelsesfaren og anvendelsen av brev- og besøksforbud. Lagmannsretten antar at det på sakens nåværende stadium vil det ikke være tilstrekkelig med bare varetekt eller varetekt med delvis isolasjon og brev- og besøksforbud. Fullstendig isolasjon i to uker kan heller ikke anses som et uforholdsmessig inngrep i denne saken.” Kjennelsen viser at ved vurderingen av om det skal ilegges fullstendig isolasjon må ses hen til hvorvidt andre restriksjoner er tilstrekkelig til å hindre bevisforspillelse.

4.3.2.3 Isolasjonens varighet

I strprl § 186a (2) og (3) oppstilles tidsbegrensninger for den sammenhengende isolasjonstid under varetektsfengsling. Formålet med vedtakelsen av

³⁸ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 135

³⁹ RA 2006- 4

⁴⁰ Rt 1999 s. 1807

tidsbegrensningsreglene var å redusere bruken og varigheten av isolasjon i tråd med anbefalinger fra internasjonale kontrollorganer.⁴¹

Hovedtrekkene ved bestemmelsens tidsbegrensninger innebærer at jo mer alvorlig straffbar handling som foreligger, jo lengre isolasjonstid aksepteres. Tidsfristene som oppstilles i bestemmelsen er ment å være absolutte og skal i utgangspunktet ikke overskrides. Det oppstilles imidlertid en unntaksregel i tredje ledd, siste punktum, bokstav a og b. Her åpnes det for at den fengslede kan ilegges isolasjon utover bestemmelsens lengste tid dersom ”tungtveiende hensyn” gjør det nødvendig. Spørsmålet blir da hva som nærmere ligger i begrepet ”tungtveiende hensyn”.

Lovens forarbeider⁴² har sagt at uttrykket er ment å utgjøre en snever unntaksregel, og er tenkt anvendt i spesielt alvorlige saker. Departementet uttaler på side 54 følgende: ”I enkelte meget alvorlige saker kan isolasjon i over 12 uker være både nødvendig og forsvarlig. Særlig gjelder det ved grenseoverskridende kriminalitet og i andre tilfeller hvor det er nødvendig med etterforskning i utlandet.”

LG 2004-33360 illustrerer nærmere hva som ligger i begrepet ”tungtveiende hensyn”. I denne saken var tilfellet at siktede ble ilagt fullstendig isolasjon utover lengstefristen på 12 uker. I sin begrunnelse legger lagmannsretten vekt på sakens alvorlige karakter, og at det var tale om et organisert kriminelt miljø hvor de involverte ville gå langt i retning av å forsvare seg selv. Det ble også tillagt vekt at etterforskningen ville by på utfordringer, fordi den delvis måtte finne sted i utlandet.

I strprl § 186a (4) oppstilles det en særskilt tidsbegrensning for bruk av isolasjon hvor siktede er mindreårig. I slike tilfeller må ikke isolasjonen overstige en periode på sammenhengende åtte uker.

⁴¹ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 136

⁴² Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 136

4.4 Vilkår for bruk av restriksjoner etter internasjonal rett

4.4.1 Oversikt

Reglene i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) oppstiller et minstekrav om at konvensjonsstatenes borgere skal behandles menneskelig og humant. Gjennom inkorporering av EMK og SP, påhviler det den norske stat en aktiv plikt til å påse at borgerne ikke blir utsatt for konvensjonsstridig behandling.

De grunnleggende menneskerettighetskravene EMK og SP oppstiller, kan tenkes å medføre begrensninger i adgangen til å ilegge den varetektsfengslede restriksjoner under frihetsberøvelsen.⁴³ Konvensjonsbestemmelsene kan begrense typen restriksjoner som anvendes, omfanget og varigheten. Hovedpoenget er at de forhold den fengslede er underlagt ikke skal stride mot de grunnleggende krav som oppstilles i de internasjonale konvensjonsbestemmelsene. Spørsmålet om hvorvidt og i hvilken utstrekning det er adgang til å benytte restriksjoner overfor den varetektsfengslede, vil derfor måtte vurderes i lys av Norges internasjonale forpliktelser.

På side 46 i ot.prp. nr. 66 (2001-2002) legges det til grunn at bestemmelsene i EMK kan virke begrensende på myndighetenes bruk av isolasjon under varetektsfengsling, men at de i seg selv ikke er i strid med Norges konvensjonsforpliktelser. I forarbeidene står følgende: ”På denne bakgrunn er det ikke grunn til å tro at bruk av isolasjon i seg selv er i strid med reglene i EMK. Derimot vil bruken av isolasjon i en konkret sak kunne være konvensjonsstridig, for eksempel hvis isolasjonen ikke er godt nok begrunnet eller hvis den varer lengre enn formålet med isolasjonen gir grunnlag for.” Spørsmålet om anvendelsen

⁴³ Jebens (2004) s. 243

av restriksjoner er konvensjonsstridig må avgjøres konkret. I denne vurderingen må det legges avgjørende vekt på den ene siden behovet for inngrepet, og på den andre siden virkningen overfor den fengslede.

Nedenfor vil jeg redegjøre nærmere for innholdet og omfanget av de relevante konvensjonsbestemmelsene.

4.4.2 EMK art 3 og SP art 7

EMK art 3 og SP art 7 oppstiller et generelt og absolutt forbud mot tortur og annen umenneskelig og nedverdiggende behandling. Bestemmelsene har tilnærmet lik ordlyd og rekkevidde. De vil derfor i den videre fremstillingen bli omtalt under ett.

Konvensjonsbestemmelsene sier at følgende typer behandling og straff er forbudt: tortur ("torture") og umenneskelig eller nedverdiggende handlinger ("inhuman or degrading"). Graden av offerets lidelse vil ofte være avgjørende for hvilket begrep som anvendes, idet begrepene innebærer gradsforskjeller.⁴⁴ Hvor handlingen ikke er av slik alvorlig karakter at det kan sies å foreligge tortur, vil det ofte heller sies å foreligge umenneskelig behandling. Videre vil det kunne tenkes å foreligge nedverdiggende behandling dersom alvorlighetsgraden er ytterligere lavere.

Ordlyden i EMK art 3 og SP art 7 er meget vidtrekkende. Bestemmelsene inneholder ingen nærmere definisjon på innholdet av de ulike behandlingstypene. Den Europeiske Menneskerettsdomstol (EMD) og Den Europeiske Mennekserettskomisjonen (MK) har imidlertid ved sin praksis nærmere presisert hva som legges i begrepene.

Begrepet "torture" er definert i FN-konvensjon mot tortur av 10. desember 1984 art 1. Her defineres tortur som enhver handling der alvorlig fysisk eller psykisk smerte eller lidelse

⁴⁴ Jebens (2004) s. 246

med hensikt påføres en person, og der formålet er å få opplysninger eller tilståelse, eller å straffe, ydmyke eller tvinge noen. Definisjonen referer seg direkte til torturkonvensjonen, men bygger på et anerkjent internasjonalt prinsipp. Av den grunn må definisjonen også antas å kunne ha betydning i forhold til innholdet av EMK art 3 og SP art 7.⁴⁵ Ved vurderingen av hva som er umenneskelig og nedverdiggende behandling har MK uttalt at umenneskelig behandling i hvert fall vil omfatte forsettelig handling som urettmessig medfører fysiske eller psykiske lidelser. Nedverdiggende behandling vil foreligge hvor en person blir grovt ydmyket foran andre, eller drevet til å handle imot sin vilje eller samvittighet.⁴⁶

I forhold til rekkevidden av EMK art 3 og SP art 7 er det i praksis fra EMD og MK blitt uttalt at de relevante handlingene må utgjøre en mishandling som innebærer et visst minimum av alvorlighet, og involverer faktisk legemlig skade eller intens fysisk eller psykisk lidelse. En grunnleggende dom som stadfester dette er Ireland v. UK av 18. januar 1978. Formuleringen som benyttes her er siden gjentatt i en rekke andre avgjørelser.⁴⁷ Hva som legges i minimumskravet, ble nærmere beskrevet i dommens avsnitt 162:

”The assessment of this minimum is, in the nature of things, relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical or mental effects, and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim etc.”

Uttalelsen viser at vurderingen av hvorvidt det foreligger konvensjonsbrudd er basert på en meget konkret vurdering. Domstolen åpner her for et vidt spekter av momenter som kan tillegges vekt. Både objektive momenter som tid og handlingens art, og subjektive momenter som inngrepets påvirkning på den fengslede, er av betydning.

⁴⁵ Jebens (2004) s. 245

⁴⁶ Jebens (2004) s. 246 og 247

⁴⁷ Se blant annet MK Baader m.fl. v. Germany av 8. juli 1978 og MK X v. Denmark av 16. desember 1981 og EMD Erdem v. Germany av 9. desember 1999

EMD og MK har ved flere anledninger tatt stilling til hvorvidt det ved bruk av isolasjon under varetektsfengsling foreligger brudd på forbudet i EMK art 3.

I MK avgjørelse X v. Denmark av 16. desember 1981, var tilfellet at varetektsfengslede hadde vært underlagt isolasjon i 425 dager. Kommisjonen sier at isolasjon fra resten av fengselssamfunnet ikke i seg selv er konvensjonsstridig, men at langvarig isolasjon ikke er ønskelig. Kommisjonen uttaler videre at fullstendig isolasjon uten tvil kan ødelegge den fengsledes personlighet og dermed påvirke den psykiske helsetilstanden. Avgjørelsen av om det foreligger brudd på EMK art 3, må likevel vurderes konkret basert på de faktiske omstendighetene, hvor streng isolasjonen er, varigheten, formålet og innvirkningen på den fengsledes helse. I denne saken kom MK til at forholdene ikke var inngripende nok til å utgjøre brudd på EMK art 3.

Smerten som beskrives i ovennevnte avgjørelsen synes å kunne tilsvare definisjonen av "tortur" i FNs torturkonvensjon art 1. Reglene i EMK art 3 og SP art 7, om totalforbud av tortur og annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling, kan dermed tenkes å begrense omfangen og bruken av isolasjon også i Norge. I tilfelle hvor isolasjon av den fengslede medfører et inngrep i strid med konvensjonsbestemmelsene, vil slik restriksjon ikke kunne ilegges.

I Treholt v. Norway av 9. juli 1991 foretar kommisjonen en avveining av, på den ene siden de psykiske skadevirkningene, og på den andre siden behovet for sikkerhet, beskyttelse og disiplin i fengselet. Arne Treholt mente at han ved flere fengselsanstalter hadde blitt utsatt for sterkt psykisk press, forskjellsbehandling og strenge overvåkningstiltak. Denne behandlingen hevdet han var i strid med forbudet i EMK art 3. I sin avgjørelse foretar MK en konkret vurdering av de faktiske forholdene, og konkluderer med at det ikke forelå brudd på EMK art 3. Det blir her blant annet lagt vekt på at Treholt var tiltalt for spionasje, og at det forelå konkrete planer om rømning. På bakgrunn av disse alvorlige forholdene ble det ansett å foreligge grunnlag for isolasjon av siktede. Kommisjonen legger ikke skjul på

at den langvarige isolasjonen kan ha medført stor psykisk belastning slik Treholt hevdet. MK legger imidlertid vekt på at Treholt ved sitt opphold i fengsel jevnlig ble fulgt opp av medisinsk personell, noe som ble ansett å skulle avhjelpe den psykisk belastende situasjonen han var utsatt for. EMD og MK har også i en rekke andre saker⁴⁸ lagt vekt på faren for rømningsforsøk og sakens alvorlighet, ved spørsmålet om isolasjon er i strid med internasjonale konvensjonsbestemmelser.

Internasjonal praksis har konstatert at isolasjon under varetektsfengsling kan innebære en alvorlig psykisk belastende situasjon for den fengslede. Det har derfor av EMD og MK vært anført at slikt inngrep må være nødvendig og forholdmessig i den konkrete sak. I *Rasch v. Denmark* av 11. mars 1990 uttaler MK at hvorvidt det er rimelig å ilegge den fengslede isolasjon avhenger av en avveining mellom behovet for etterforskning og hvilken virkning isolasjonen har på den fengslede. Ved bruk av isolasjon under varetektsfengsling må man søke å finne en balansegang mellom disse to hensynene. I *Rasch*-saken mente kommisjonen at det ikke forelå brudd på EMK art 3, på tross av at fengslede hadde vært underlagt isolasjon over lengre tid. Kommisjonen la vekt på at siktede var mistenkt for meget alvorlig kriminalitet, og at forholdene i fengselet ikke var inngripende nok til å falle inn under art 3.

4.4.3 EMK art 8 og SP art 17

EMK art 8 oppstiller et krav til konvensjonsstatene om å påse at borgernes privatliv, familieliv, hjem og rett til korrespondanse blir respektert. SP art 17 inneholder de samme rettigheter, bare formulert på en litt annen måte. Bestemmelsene vil derfor ved den videre fremstillingen bli behandlet under ett.

I bestemmelsene oppstilles fire ulike rettigheter. I forhold til spørsmål om bruk av restriksjoner under varetektsfengsling er retten til privatliv og korrespondanse av størst

⁴⁸ *Baader m.fl. v. Germany* av 8. juli 1978 og *Kröcher and Möller v. Switzerland* av 16. desember 1982

interesse. Av den grunn vil bare disse rettighetene bli omtalt nedenfor. Praksis fra EMD og MK viser at det ikke foreligger skarpe grenser mellom rettighetene. Anvendelsesområdene vil derfor kunne være overlappende, og et tilfelle kan tenkes å innebære krenkelse av mer enn en rettighet. Hva som nærmere legges i de forskjellige rettighetsbegrepene vil måtte vurderes konkret.

Privatliv ("privacy") er et meget vidtrekkende begrep. Praksis har slått fast at både fysiske, psykiske og moralske inngrep omfattes. Hovedtanken bak retten til privatliv er at ethvert individ har rett til vern om sitt private anliggende. Urettmessig inngrep i denne retten vil kunne være konvensjonsstridig. For at det kan anses å foreligge konvensjonsbrudd, har praksis lagt til grunn at inngrepet må ha et visst minimum av intensitet. Hvor mye intensitet som kreves må avgjøres konkret, men det har blitt uttalt at det ikke kreves like stor intensitet som ved brudd på EMK art 3.⁴⁹

Retten til korrespondanse ("correspondence") innebærer en rett til fritt å kunne kommunisere med andre. Bestemmelsen setter ingen begrensinger for hvilken type korrespondanse som omhandles, men som eksempel kan nevnes brev og telefoning.

Innsattes rett til privatliv og korrespondanse har flere ganger vært behandlet av EMD og MK. Her har det blitt slått fast at innsattes vern om privatliv og rett til korrespondanse ikke kan opprettholdes på samme måte som hos andre individer. Begrunnelsen for dette er at det ved fengsling foreligger spesielle fysiske og praktiske omstendigheter som gjør at det grunnleggende vernet ofte vil måtte bli mer begrenset enn ellers. I *Campbell v. UK* av 25. mars 1992 avsnitt 45 uttales:

"It has also been recognised that some measure of control over prisoners' correspondence is called for and is not of itself incompatible with the Convention, regard being paid to the ordinary and reasonable requirements of imprisonment (...)

⁴⁹ *Den Europæiske Menneskeretskonvention* (2003) s. 385

In assessing the permissible extent of such control in general, the fact that the opportunity to write and receive letters is sometime the prisoner's only link with the outside world should, however, not be overlooked."

Uttalelsen gjenspeiler EMDs generelle syn på innsattes vern om retten til uforstyrret korrespondanse. Tilsvarende syn har også vært anvendt ved andre avgjørelser.⁵⁰ I Campbell-saken åpner EMD for at det ikke er konvensjonsstridig å føre en viss kontroll med innsattes korrespondanse. Domstolen sier til og med at slik kontroll "*is called for*", altså av en viss nødvendighet. Dette tyder på at inngrep i den fengsledes frihet må være av større omfang enn ellers for at det skal bli tale om brudd på EMK art 8 eller SP art 17. Domstolen sier imidlertid i samme avsnitt at kontroll med innsattes korrespondanse ikke kan gjennomføres for enhver pris. EMD begrunner dette blant annet med den psykiske belastningen det innebærer å sitte fengslet. På bakgrunn av uttalelsen fra EMD, kan man si at avgjørelsen av om det foreligger inngrep i den fengsledes privatliv vil måtte bero på en avveining mellom hensynet til den fengsledes rett til korrespondanse, og nødvendigheten og behovet for å gjøre inngrep i denne friheten.

Spesielt i forhold til bruk av brev- og besøksforbud er begrensningene EMK art 8 og SP art 17 spesielt relevante. På bakgrunn av frihetene konvensjonsbestemmelsene oppstiller, kan ikke norske myndigheter uten videre gjøre inngrep i disse grunnleggende rettigheter.

I Pfeifer and Plank v. Austria av 25. februar 1992 ble det konstatert krenkelse av EMK art 8. Her hadde fengselsmyndighetene sensurert deler av et brev som var sendt fra en innsatt til en annen. Den sensurerte delen inneholdt en spøk av fornærmende karakter rettet mot en av fengselsbetjentene ved anstalten. EMD mente at myndighetene her hadde gått for langt i sin mulighet til å føre kontroll med innsattes rett til fri korrespondanse. Myndighetene hadde overtrådt grensen for hva som var rettmessig i forhold til målsettingen med

⁵⁰ Se blant annet Pfeifer and Plank v. Austria av 25. februar 1992

kontrollen av innsattes korrespondanse. Etter domstolens syn var det her tale om et privat brev som ikke var ment for allmennheten, og av den grunn mente retten at innholdet ikke kunne tillegges særlig vekt.

I tilfeller hvor det foreligger inngrep i rettighetene etter EMK art 8 (1), kan det tenkes at det likevel ikke foreligger konvensjonsbrudd. Art 8 (2) oppstiller unntak fra artikkelens første ledd. Her sies det at dersom inngrepet er i samsvar med lov, ivaretar nærmere oppregnede legitime formål, og er å anse som nødvendig i et demokratisk samfunn, foreligger det ikke brudd på konvensjonsforpliktelsene etter EMK art 8. At inngrepet er i samsvar med lov innebærer et krav om at hjemmel for inngrepet finnes i konvensjonsstatens lov. For at hjemmelen skal anses tilstrekkelig kreves det for det første at regelen er gjort tilgjengelig for borgerne, og for det andre at den er formulert på en presis måte.⁵¹ Kravet om at inngrepet er nødvendig i et demokratisk samfunn innebærer ikke at inngrepet må være uunnværlig. Det som kreves er at inngrepet svarer til et tvingende samfunnsmessig behov. Hva som legges i dette overlates i stor grad til konvensjonsstatenes skjønn å avgjøre.⁵² Hvilke legitime formål inngrepet må ivareta, er nærmere presisert i konvensjonsbestemmelsens ordlyd. Eksempler på slike formål er: fremme nasjonale sikkerhetsinteresser, og hindre ordensforstyrrelser og kriminalitet.

Ved avgjørelsen av om unntaket i andre ledd kommer til anvendelse har konvensjonsorganene ofte lagt vekt på at det enkelte land har en skjønnsmargin, og at deres internasjonale kontrolloppgave derfor er sekundær. På denne måten vil hver enkelt stat stå ganske fritt i sin vurdering av hvilke inngrep som tillates. Praksis har likevel vist at kontrollorganene griper inn der hvor konvensjonsbrudd klart forekommer, og rettighetene blir dermed ikke fullstendig uthulet.⁵³

⁵¹ Møse (2002) s. 100

⁵² Møse (2002) s. 100

⁵³ Oppsahl (1996) s. 76

I forhold til bruk av restriksjoner under varetektsfengsling åpner unntaket i EMK art 8 (2) for at myndighetene i større grad kan foreta inngrep i den fengsledes grunnleggende rettigheter. Kravet om lovhjemmel er oppfylt ved strprl §§ 186 (2) og 186a. Det vil også kunne tenkes at kontrolltiltak er å anse som nødvendig for å verne om det demokratiske samfunnet. Samfunnet er tjent med at kriminalitet bekjempes, og er det fare for at siktede vil ødelegge bevis i saken om han fritt kan korrespondere med andre, vil kontrolltiltak kunne aksepteres. Videre vil legitime formål som kriminalitetsbekjempelse kunne begrunne bruken av restriksjoner under varetektsfengsling.

4.4.4 SP art 10

Bestemmelsen i SP art 10 inneholder spesifikke regler om fangebehandling, herunder også varetektsinnsatte. Bestemmelsen oppstiller et minstekrav om menneskelig og respektfull behandling av personer som er berøvet friheten. Gjennom SP art 10 forplikter konvensjonsstatene seg til å påse at personer berøvet friheten er underlagt forhold som tilfredsstiller grunnleggende menneskelige behov.

MK har ved flere anledninger slått fast at anvendelsesområdet for SP art 10 ofte vil være sammenfallende med SP art 7, se derfor også momenter anført under punkt 4.4.2. Det har av den grunn ofte ikke blitt foretatt noe nærmere skille mellom bestemmelsene. Spesielt ved saker vedrørende varetektsfengsling har det vært vanlig å se på begge bestemmelsene under ett. I enkelte tilfeller har imidlertid menneskerettskomitéen besluttet krenkelse av art 10, men ikke av art 7. Dette viser at umenneskelig behandling etter SP art 10 krever noe lavere grad av intensitet enn etter art 7.⁵⁴ Forskjellen mellom konvensjonsbestemmelsene viser seg blant annet ved at art 7 ofte anvendes ved grove angrep på den fengsledes integritet, mens art 10 regulerer de generelle forholdene ved frihetsberøvelsen som for eksempel fasilitetene.⁵⁵

⁵⁴ Nowak (1993) s. 186

⁵⁵ Nowak (1993) s. 188

Vurderingen av om det foreligger krenkelse av SP art 10 må avgjøres konkret. Det vil på den ene siden legges vekt på omstendighetene rundt fengslingen som handlingens alvorlige karakter, inngrepets omfang og varighet. Mens det på den andre siden også legges vekt på inngrepets subjektive virkning overfor den fengslede.⁵⁶

At fanger utelukkes fra kontakt med verdenen har i flere saker vært ansett som krenkelse av SP art 10. Også i saker hvor det har forekommet streng sensur at de innsattes korrespondanse har det av MK blitt fastslått krenkelse av SP art 10.⁵⁷

⁵⁶ Nowak (1993) s. 186

⁵⁷ Møse (2002) s. 222 og 223

5 RETTSTILSTANDEN DE LEGE LATA

5.1 Års statistikk fra Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen utferdiger årlig statistikk over forhold ved fengselsanstaltene og nye innsettelse.⁵⁸ Av interesse for min oppgave, er den delen av statistikken som omhandler varetektsfengsling og restriksjoner. Jeg vil nedenfor se nærmere på statistikkene for årene 2004, 2005 og 2006, og ved hjelp av disse belyse den faktiske bruken av restriksjoner under varetektsfengsling, herunder særlig bruken av isolasjon.

I statistikken benyttes begrepet ”nyinnsettelser i varetekt”. Denne betegnelsen omfatter både nye varetektsinnsettelser og innsatte som i løpet av året har fått endret sin innsattkategori til varetekt. Statistikken sier ikke noe nærmere om grunnlaget for varetektsfengslingen.

Av Kriminalomsorgens statistikk fremgår det ikke hvor omfattende de enkelte restriksjoner var, eller om vedkommende var underlagt flere typer restriksjoner samtidig. Statistikken sier også lite om hvilke typer restriksjoner de varetektsfengslede var underlagt.

5.1.1 År 2004

I år 2004 ble det registrert 3163 nyinnsettelser i varetekt. Av disse var 39 % underlagt restriksjoner på innsettelsestidspunktet. Dette tilsvarer 1234 personer. Av antall personer

⁵⁸ Se <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?cat=78464>

underlagt restriksjoner på innsettelsestidspunktet var 40 % ilagt enten delvis eller fullstendig isolasjon, og 60 % underlagt andre restriksjoner.

Av statistikken fremkommer at 70 av de nyinnsatte var underlagt delvis isolasjon, og hele 428 av de fengslede var underlagt fullstendig isolasjon. Tallene viser at bruken av fullstendig isolasjon var betydelig høyere enn delvis isolasjon. Hele 35 % av de fengslede som var ilagt restriksjoner var ilagt fullstendig isolasjon på tidspunkt for fengslingen.

I forhold til restriksjonens varighet viser statistikken at av alle avsluttede varetektsfengslinger varte 44 % av restriksjonene i 14 dager eller mindre, mens 80 % varte under tre måneder. Av statistikken fremgår det videre at gjennomsnittlig antall dager de fengslede tilbrakte i varetektsfengsel i året 2004 var 65.

5.1.2 År 2005

I år 2005 synker antallet nye varetektsinnsatte noe i forhold til året før. Statistikken for 2005 viser at det fant sted 3020 nyinnsettelse i varetekt. Av disse var 36 % underlagt restriksjoner på tidspunktet for innsettelsen. Dette tilsvarer 1087 personer. Antallet personer som var underlagt restriksjoner er noe lavere enn for 2004.

Statistikken viser videre at 39 av de nyinnsatte var ilagt delvis isolasjon, mens hele 402 personer var ilagt fullstendig isolasjon. Dette tilsvarer henholdsvis 4 % og 37 % av de varetektsfengslede som på tidspunktet for innsettelsen var underlagt restriksjoner. Andelen personer som var underlagt fullstendig isolasjon er betydelig høyere enn andelen delvis isolasjon. Vi ser også at den prosentmessige andelen personer underlagt fullstendig isolasjon har steget noe fra året før.

I forhold til varigheten av restriksjonene fremgår det av statistikken at av alle avsluttede varetekter varte 43 % av restriksjonen i 14 dager eller mindre, 81 % under 30 dager, 93 % under 60 dager og 96 % under 90 dager. Det opereres med litt andre tidskategorier enn ved

statistikken fra 2004, men forskjellen på varigheten synes ikke å være av betydning. Det gjennomsnittlige antall dager tilbrakt i varetekt i 2005 var 63.

5.1.3 År 2006

I året 2006 var antallet nyinnsettelse omtrent tilsvarende året før. Statistikken viser at det ble foretatt 3018 nyinnsettelser i 2006. Antallet personer som var ilagt restriksjoner på tidspunktet for varetektsinnsettelsen har steget fra 36 % i 2005 til 39 % i 2006. Den prosentvise andelen av personer som var ilagt restriksjoner er nå tilsvarende som for 2004.

Statistikken for 2006 viser at 47 personer var underlagt delvis isolasjon, og hele 484 var underlagt fullstendig isolasjon på tidspunktet for fengslingen. Dette tilsvarer henholdsvis 4 % og 41 %. Sett i forhold til de to andre årene er den prosentvise andelen av personer ilagt fullstendig isolasjon under varetektsfengslingen høyest i 2006.

Tallene for varigheten av restriksjonene er omtrent tilsvarende som for 2005. Det gjennomsnittlige antall dager tilbrakt i varetekt var også tilsvarende året før.

5.1.4 Tolkning av statistikkens tall

På bakgrunn av tallene, hentet fra Kriminalomsorgens års statistikk, viser det seg at forskjellen i antall nye varetektsinnsettelser for årene 2004 til 2006 ikke er særlig stor. Den prosentvise andelen av nyinnsettelser som er ilagt restriksjoner varierer heller ikke i særlig grad. Statistikken for de tre årene viser at mellom 36 % og 39 % av de nyinnsatte på tidspunkt for innsettelsen var ilagt restriksjoner av en eller annen form. Dette utgjør godt over 1/3 av det totale antall nyinnsettelser som forekom i løpet av hvert enkelt år. Dette tyder på at den faktiske bruken av restriksjoner under varetektsfengsling er utstrakt. Ettersom varetektsfengsling i seg selv innebærer et betydelig inngrep i den siktedes frihet, skulle man tro at bruken av restriksjoner var mer tilbakeholden enn tallene her viser.

Statistikken viser videre at det for alle tre årene forekommer en utstrakt bruk av isolasjon under varetektsfengsling. Spesielt høye er tallene for bruken av fullstendig isolasjon. Statistikken sier at mellom 35 % og 41 % av de som var ilagt restriksjoner på tidspunktet for fengsling, var underlagt fullstendig isolasjon. At det ved så mange tilfeller foreligger et reelt behov for fullstendig isolasjon kan virke overraskende. Etter det norske straffeprosesssystemet er fullstendig isolasjon den strengeste typen restriksjon en varetektsinnsatt kan ilegges. Den skal i følge alle kilder derfor bare benyttes hvor dette er høyst nødvendig. Ut fra tallene kan det virke som om praksis i virkeligheten er en annen.

Kriminalomsorgens statistikk er imidlertid ikke utfyllende nok til å gi et fullgodt bilde av den faktiske bruken av restriksjoner under varetektsfengsling. Likevel gir tallene en indikasjon på at bruken av fullstendig isolasjon i Norge er uforholdmessig høy.

5.2 Restriksjonenes faktiske innhold

I praksis viser det seg at de faktiske forhold den varetektsfengslede er underlagt ikke alltid er i overensstemmelse med hva som fremkommer av fengslingskjennelsen. Situasjonen er ofte at den fengslede er underlagt strengere forhold enn hva som egentlig er ment å skulle være tilfellet. Erfaringer fra virkeligheten viser at det for den fengslede ikke innebærer særlig forskjell om han er ilagt besøkskontroll eller besøksforbud. Fengslede vil ofte, uavhengig av hvilken type besøksrestriksjoner han er underlagt, være avskåret fra å motta besøk.⁵⁹ Dette innebærer at den fengslede blir sittende på besøksforbud, selv om han etter rettens kjennelse er ilagt besøkskontroll. Årsaken til den manglende gjennomføringen av besøk kan være mange, men trolig kommer problemet av manglende ressurser og prioriteringer fra fengselsvesenets og politiets side.

⁵⁹ Langbach (2007) s. 429

Riksadvokaten har i rundskriv av 2006 nr. 4 uttalt seg om innholdet av besøksrestriksjoner. Under punkt VI nr. 3 sies følgende:

”Når retten fastsetter kontroll, er utgangspunktet at den sikte skal ha same høve til besøk og brevveksling som andre varetektsinnsette, men politiet kan kontrollere besøket og korrespondansen.”

Av dette fremkommer at siktede har rett til besøk dersom han er ilagt kontrolltiltak, jf uttrykket ”skal”. Slik riksadvokaten uttrykker seg fremkommer dette som en positiv rettighet som siktede skal tilkjennes uavhengig av spørsmål om ressurser.

I rettspraksis er det også gitt uttrykk for at det ikke aksepteres at ressursmangler medfører urettmessige begrensninger i varetektsfengslede rettigheter. LG 2004-67448 gjaldt et tilfelle hvor den fengslede ble ilagt delvis isolasjon. Avslutningsvis i kjennelsen sier lagmannsretten følgende: ”Lagmannsretten understreker at verken ressursmessige begrensninger i fengselet eller andre omstendigheter kan begrunne at siktede ikke daglig gis adgang til fellesskap med medinnsatte, etter påtalemyndighetens nærmere bestemmelse.” At lagmannsretten presiserer dette kan virke overflødig. Likevel mener jeg lagmannsrettens poengtering er av interesse. Slik jeg tolker uttalelsen, gir den et konkret eksempel på at den varetektsfengslede i praksis ofte er underlagt strengere forhold enn hva som fremgår av fengslingskjennelsen.

I Rt 2005 s. 1226 ble det også lagt vekt på hvilke forhold den varetektsfengslede faktisk var underlagt. Her var spørsmålet om lagmannsretten ved sin vurdering av fengslingsspørsmålet hadde anvendt feil lovebestemmelse. Lagmannsretten hadde ved vurderingen lagt til grunn at den fengslede var underlagt delvis isolasjon etter strprl § 186 (2). Forsvareren anførte i sitt kjæremål at ”tiltalte sitter alene på cellen og er uten samvær med andre innsatte under oppholdet i fengselet”. Av denne grunn mente forsvareren at fengslede i realiteten var underlagt fullstendig isolasjon, og at det var uriktig av lagmannsretten å legge til grunn reglene for delvis isolasjon, jf strprl § 186 (2). I sin

avgjørelse tar Høyesteretts kjæremålsutvalg forsvarerens anførsel til følge, og lagmannsrettens kjennelse oppheves. Utvalget sier at spørsmålet om det foreligger fullstendig isolasjon må avgjøres ut fra den faktiske virkningen av samværsbegrensningen den fengslede er utsatt for. Er tilfellet at den fengslede ikke har mulighet til samvær med andre innsatte, må samværsbegrensningen anses som fullstendig isolasjon.

I forhold til varetektsfradrag har spørsmålet om restriksjonens faktiske innhold vært et sentralt tema. I Rt 2004 s. 1899 var de siktede underlagt brev- og besøkskontroll av slikt omfang at de mente det i praksis forelå fullstendig isolasjon. De tre domfelte hevdet at de på bakgrunn av dette hadde krav på forhøyet varetektsfradrag. Høyesterett sier at vurdering av om det er grunnlag for forhøyet varetektsfradrag skal avgjøres på bakgrunn av varetektsoppholdets faktiske innhold. Sakens parter var enige i at brev- og besøkskontrollen overfor de fengslede hadde ført til at de ble holdt atskilt fra de andre innsatte. Høyesterett konkluderte derfor med at de siktede i praksis hadde vært underlagt fullstendig isolasjon, og forhøyet varetektsfradraget skulle tilkjennes.

I tilfeller hvor det faktiske innholdet av varetektsoppholdet ikke samsvarer med domstolenes fengslingskjennelse, kan det hevdes at det foreligger brudd på nasjonal lov. For det første vil lovens formelle krav til kompetent myndighet ved avgjørelsen av spørsmål om bruk av restriksjoner under varetektsfengsling være overtrådt. Etter strprl §§ 186 (2) og 186a ligger kompetansen til å avgjøre spørsmålet om bruk av restriksjoner hos domstolene. Når det på grunn av interne forhold ved fengselsanstalten eller politiet viser seg at det faktiske varetektsforhold arter seg annerledes enn hva domstolene har slått fast, vil kompetanseforholdet kunne sies å være forflyttet til feil organ. Tilfelle vil dermed være at de formelle reglene for bruk av restriksjoner under varetektsfengsling ikke er oppfylt. Ved at kompetanseforholdet forflyttes til et annet organ vil den fengsledes rettssikkerhet kunne sies å være svekket. Situasjonen vil innebære at de faktiske forhold ikke blir prøvet av en domstol, og den fengslede vil lettere kunne tenkes å

bli utsatt for myndighetsmisbruk. Dette er en uheldig situasjon som lovgiver i lovens forarbeider⁶⁰ uttrykkelig har sagt at man ønsker å forhindre.

Kravet om forholdsmessighet etter strprl § 170a vil kunne tenkes ikke å være oppfylt dersom den faktiske bruken av restriksjoner er en annen enn den domstolene har sagt skal være tilfelle. Systemet etter strprl § 170a, jf § 186 (2) og § 186a innebærer at restriksjonen ikke skal være mer inngripende enn nødvendig for å oppnå formålet med fengslingen. Når de faktiske forholdene viser seg å være at siktede er underlagt strengere restriksjoner enn det som fremkommer av rettens kjennelse, vil inngrepet overfor den fengslede trolig ikke være forholdsmessig. De materielle vilkårene for bruk av restriksjoner under varetektsfengsling vil dermed ikke være oppfylt.

5.3 "Et skandinavisk fenomen"

Fra flere hold har det vært hevdet at bruken av isolasjon under varetektsfengsling er et skandinavisk fenomen.⁶¹ Andre europeiske land bruker ikke isolasjon under varetektsfengsling i samme grad. I England er isolasjon som virkemiddel til og med forbudt. Det kan derfor settes spørsmålstegn ved hvorfor bruken og behovet for isolasjon er større i Norge enn i andre europeiske land. Hvordan klarer andre europeiske land å opprettholde en effektiv rettshåndhevelse uten et slikt virkemiddel?

I artikkelen "Nye regler og isolasjon ved varetektsfengsling – mer enn bare flytting av kompetanse"⁶², kommer advokat Anders Brosveet med synspunkter rundt påstanden om at bruken av isolasjon er å anse som et skandinavisk fenomen. Det hevdes at en av begrunnelsene for at Norge i utstrakt grad benytter isolasjon under varetektsfengsling

⁶⁰ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) punkt 1

⁶¹ Brosveet (2003) s. 72 og Rod Morgan *Preventing torture* (1998) s. 147-149

⁶² Brosveet (2003) s. 75

kommer av den sterke tradisjonen i norsk straffeprosess for at siktedes skal forklare seg. Praksis viser at etterforskningen og hovedforhandlingen ofte tar utgangspunkt i siktedes forklaring. Det vil derfor fremstå som viktig å påvirke siktede i retning av å avgi forklaring. Av den grunn vil det lett kunne oppstå en praksis hvor restriksjoner benyttes som pressmiddel overfor siktede, eller hvor utstrakt bruk av restriksjoner anses som nødvendig for å hindre at siktede, gjennom kommunikasjon med andre, påvirkes til å forklare seg på en bestemt måte. Forklaringens verdi medfører at påtalemyndigheten går langt i å verne om denne. Siktede vil på sin side oppleve situasjonen slik at han er presset til å avgi forklaring fordi han ellers vil risikere å bli ilagt strenge restriksjoner.

I rapport av 11. april 2006 støtter CPT ("European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman og Degrading Treatment or Punishment") det synet Brosveet representerer om at det i Norge synes å foreligge en praksis hvor restriksjoner brukes som pressmiddel overfor siktede. Komitéen slår hardt ned på slik praksis, og gir uttrykk for at dette ikke er akseptabelt. Også riksadvokaten har i sitt rundskriv av 2006 nr. 4 gitt uttrykk for at det ikke er akseptabelt å benytte restriksjoner som pressmiddel, og at dette er en absolutt regel uten unntak. Riksadvokaten går så langt som å si at brudd på dette kan tenkes å falle innunder straffeloven § 325 (1) nr. 1 om grovt aktløs tjeneste, eller straffeloven § 324 om forsettlig pliktbrudd.

Brosveet peker videre på at når det ikke forekommer samme grad av isolasjonsbruk i andre land tyder dette på at gevinsten er liten. Hadde virkningen vært av betydning ville trolig også andre land tatt i bruk isolasjon som restriksjon under varetektsfengsling. CPTs gjentatte kritikk og forundring over Norges bruk av isolasjon bygger på samme tanke. For komitéen fremstår det som vanskelig å akseptere at fellesskap med medinnsatte medfører en reell bevisforspillelsesfare i mange av de saker der norske domstoler har ilagt den fengslede isolasjon. Dette sier CPT på bakgrunn av kjennskap til praksis fra andre europeiske land.⁶³

⁶³ Brosveet (2003) s. 79

I Rt 2002 s. 1400 ble det av siktedes forsvarer anført at det ved spørsmål om bruk av isolasjon måtte ses hen til hva som ellers var praksis i Europa. Forsvareren påpeker at det i de fleste andre europeiske land vesentlig sjeldnere gjøres bruk av isolasjon som restriksjon. Han viser videre til at det i England overhodet ikke er adgang til å benytte isolasjon på denne måten. I sin avgjørelse avfeier Høyesterett forsvarerens anførsel, og legger ansvaret over på lovgiveren. Domstolen sier at når lovgiver har bestemt at lovens ordlyd skal åpne for bruk av isolasjon, må domstolene forutsette at lovgiver har tatt alle hensyn med i vurderingen. Det kan virke som en lettvint løsning fra domstolenes side å legge ansvaret over på lovgiver, spesielt fordi utenlandsk rett kan tenkes å utgjøre en relevant rettskilde.⁶⁴ Ved spørsmålet om bruken av restriksjoner under varetektsfengsling, er internasjonale regler og krav av betydning. Det kan dermed være av betydelig interesse hvordan andre land har tolker og praktiserer disse kravene.

⁶⁴ Helgesen (2001) s. 283 flg.

6 SKADEVIRKNINGER VED BRUK AV RESTRIKSJONER UNDER VARETEKTSFENGSLING

Å sitte varetektsfengslet kan i seg selv innebære en belastning for siktede. Når den fengslede i tillegg blir underlagt restriksjoner, vil situasjonen kunne bli ytterligere fysisk og psykisk belastende. Enkelte grupper innsatte kan være mer utsatt for skadevirkninger enn andre. Særlig utsatt er unge lovbyggere, mentalt ustabile og fysisk syke personer.

Isolasjon er den restriksjonen som for den fengslede vil kunne oppleves som mest belastende. Kombinasjonen isolasjon og medieforbud oppfattes også som meget inngripende, fordi fengslede i denne situasjonen vil være helt avskåret fra inntrykk fra omverdenen. Det synes å være faglig enighet om at isolasjon kan føre til betydelige plager og sykdom hos den fengslede.⁶⁵ Internasjonal praksis har ved flere anledninger sammenliknet slike plager med tortur. I menneskerettskommisjonens avgjørelse *X vs. Denmark* av 16. desember 1981 ble følgende uttalt: "Complete sensory isolation coupled with complete social isolation can no doubt ultimately destroy the personality, thus it constitutes a form of inhuman treatment which cannot be justified by the requirement of security, the prohibition of torture and inhuman treatment contained in Article 3 of the Convention being absolute in character". Kommisjonen slår her fast at isolasjon kan utgjøre tortur etter reglene i EMK art 3.

Psykiater Tor Gamman foretok i perioden 1990-93 en studie av varetektsinnsatte som var underlagt isolasjon. Studien viser at etter fire uker med isolasjon klaget de første innsatte over plager. De mest alvorlige plagene var selvbeskadigelse (ved å påføre seg kutt), angst

⁶⁵ Gamman (2001) s. 48, CPTs uttalelser, samt praksis fra EMD og MK

og depresjon. Til denne gruppen tilhørte 54 av de 63 varetektsinnsatte som deltok i studien. Andre plager som ble påpekt av de innsatte var søvnvansker, konsentrasjonsproblemer, hjerte-karr-plager, mave-, hode-, nakke- og ryggsmertor. Gamman konkluderer med at selv om toleransen for isolasjonenes skadevirkning er individuell, ser det ut til at skadevirkningene øker med tiden underlagt isolasjon.⁶⁶ I sin studie foretar Gamman et skille mellom to typer isolasjonssyndromer.⁶⁷ Den akutte og den kroniske. Den akutte er preget av de plager som nevnt ovenfor, mens den kroniske utvikles over tid og er karakterisert av apati, angst, sosial tilbaketreden, tap av interesse for omgivelsene og redusert evne til å fungere sosialt.

CPT har også vært kritisk til den psykiske belastningen isolasjon kan påføre den fengslede. Under CPTs siste besøk i Norge ble det av delegasjonsmedlemmer observert psykiske plager som angst, depresjon og søvnproblemer blant de fengslede som var underlagt isolasjon.⁶⁸ CPT uttrykker at dette er forhold som man må forsøke å bekjempe gjennom tiltak, som for eksempel tettere oppfølging og aktivitetstilbud.

I sin artikkel ”Isolasjon – sivilisert tortur”⁶⁹ hevder Ida Koch at Norges bruk av isolasjon er nåtidens siviliserte form for tortur. Hun skriver følgende i sin artikkel: ”Den er ikke så synlig grusom som f.eks. pisking eller avriving av negler, men den er ikke av den grunn mindre brutal eller farlig for den som blir utsatt for den.”

Det er mye som tyder på at en streng bruk av restriksjoner under varetektsfengsling kan påføre den fengslede skader. Det kan derfor virke overraskende at samfunnet godtar at staten fortsetter å anvende restriksjoner i så stort omfang, når man vet hvilke konsekvenser dette kan ha for den fengslede.

⁶⁶ Gamman (2001) s. 44 og 45

⁶⁷ Gamman (2001) s. 47

⁶⁸ Se rapport fra CPT av 16. desember 2005 punkt 3

⁶⁹ Koch (1983) s. 34

7 KRITIKK FRA INTERNASJONALE KONTROLLORGANER

7.1 Oversikt

Norge har ved flere anledninger blitt kritisert av internasjonale kontrollorganer for bruken av restriksjoner under varetektsfengsling. Spesielt har den hyppige bruken av isolasjon blitt kommentert og sett på med kritiske øyne.

I det følgende redegjøres nærmere for uttalelser fra tre sentrale internasjonale kontrollorganer som de siste årene har kritisert Norges bruk av isolasjon under varetektsfengsling. Uttalelser fra Den europeiske torturovervåkningskomité ("European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman og Degrading Treatment or Punishment"), CPT, uttalelser fra FNs torturkomité ("Committee against torture"), CAT, samt kritikk fra FNs menneskerettskomité (Human Rights Committee"), CCPR.

CPT fører kontroll med at reglene i Den europeiske torturkonvensjon⁷⁰ følges. Norge tiltrådte konvensjonen 1. august 1989, og er dermed folkerettslig forpliktet til å påse at konvensjonsforpliktelsene overholdes. Konvensjonen inneholder ingen materielle regler, men hjemler en tilsynsordning. Denne ordningen innebærer at en delegasjon fra CPT reiser rundt til konvensjonsstatene og påser at det ikke forekommer handlinger som kan anses som tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.⁷¹

⁷⁰Den europeiske torturkonvensjon av 26. november 1987 ("European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment")

⁷¹ Møse (2002) s. 154

CAT er et organ som fører kontroll med at statene overholder de nærmere angitte regler i FN-konvensjonen mot tortur⁷². Denne konvensjonen er også tiltrådt av Norge, og innebærer dermed en folkerettslig forpliktelse. Reglene som oppstilles i konvensjonen er både av materiell og formell karakter. De materielle reglene supplerer og presiserer andre konvensjoners forbud mot tortur, som for eksempel EMK og SP. Mens de formelle reglene oppstiller en tilsynsordning og en rapporteringsplikt for konvensjonsstatene. Tilsynsordningen utføres av CAT, og innebærer en kontroll med at statene overholder de nærmere angitte konvensjonsbestemmelsene. Rapporteringsplikten innebærer at konvensjonsstatene hvert fjerde år skriftlig redegjør for hvilke handlinger konvensjonsstatene har foretatt i forsøk på å forhindre bruk av tortur. På bakgrunn av denne rapporten og tilleggsinformasjon fra frivillige organisasjoner, kommer CAT med konklusjoner og anbefalinger på hvordan forholdene i den enkelte stat kan bedres.⁷³

CCPR utfører tre former for tilsynsfunksjoner: statsrapportering, statsklage og individklage. Utgangspunktet for komitéens virksomhet er SP og to tilleggsprotokoller. Statsrapporteringsplikten innebærer at statene skal redegjøre for hvilke tiltak som er truffet for å realisere rettigheter som fremkommer av konvensjonsforpliktelsene. Disse rapportene behandles av CCPR, og herfra kommer det anbefalinger og forslag til endringer som vil kunne forbedre forholdene. Statsklage og individklage innebærer at statene eller individer kan klage en enkelt sak inn til behandling av komitéen.⁷⁴

⁷² FN-konvensjon mot tortur av 10. desember 1984 ("Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment")

⁷³ Møse (2002) s. 164-166

⁷⁴ Møse (2002) s. 133 flg.

7.2 Europarådets torturkomité

I oktober 2005 gjennomførte en delegasjon fra CPT sitt fjerde besøk til Norge. Formålet bak besøket var å undersøke Norges overholdelse av reglene i Den europeiske torturkonvensjon nærmere, samt se hvilke endringer som hadde funnet sted siden komitéens siste besøk i 1999. Under oppholdet besøkte delegasjonen blant annet ulike fengselsanstalter, hvor det ble gjennomført samtaler med de innsatte. På bakgrunn av besøket ble det utarbeidet en foreløpig rapport av 16. desember 2005, og en endelig rapport av 11. april 2006. Av rapportene fremkommer blant annet kritikk i forbindelse med Norges praksis ved bruk av restriksjoner under varetektsfengsling. Rapportene ble besvart av norske myndigheter ved en tilbakemelding av 4. oktober 2006.

I sin endelige rapport fra besøket i oktober 2005 konstaterer CPT at det siden deres siste besøk har funnet sted en rekke endringer i norsk lovgivning. CPT mener likevel at det fortsatt foreligger kritikkverdige forhold ved Norges bruk av restriksjoner.

7.2.1 De konkrete forhold ved Ringerike fengsel

Spesielt kritisk er CPT til forholdene hos de varetektsfengslede ved høyrisikoavdelingen ved Ringerike fengsel.⁷⁵ Under samtaler med innsatte ved denne avdelingen ble delegasjonen gjort oppmerksom på at et flertall av de som sitter fengslet her tilbringer opptil 23 timer isolert på fengselscellen. Enkelte av de innsatte opplyste at de hadde vært underlagt isolasjon i mer enn halvannet år. CPT uttrykker i sine rapporter stor bekymring over forholdene ved denne avdelingen, og presiserer alvoret i situasjonen.

⁷⁵ CPTs rapport av 16. desember 2005 punkt III og rapport av 11. april 2006 punkt 62 flg.

⁷⁶Ved sin observasjon av Ringerike fengsels bruk av isolasjon, viser det seg at enkelte av de innsatte er underlagt langvarig isolasjon på bakgrunn av vedtak fattet av fengselsmyndighetene og ikke av domstolene. Isolasjon er altså i flere tilfeller ilagt fengslede med hjemmel i straffegjennomføringsloven og ikke straffeprosessloven. Slik praksis ser CPT som meget kritikkverdig. De mener at slik myndighet bør tillegges domstolene og ikke andre myndigheter. Dette begrunnes med at isolasjon er et særlige inngripende tiltak overfor den fengslede.

CPT skriver videre i sin rapport at de under sitt besøk ved Ringerike fengsel bevitnet flere innsatte som tydelig var plaget av psykiske lidelser. Symptomer som ble observert av delegasjonens medlemmer var psykisk forvirring, suicidale tanker og søvnproblemer.

I forhold til de manglende forhold ved høyrisikoavdelingen ved Ringerike fengsel innrømmer norske myndigheter i sin respons av 4. oktober 2006 punkt 66 at behandlingen av de varetektsinnsatte ikke er tilfredsstillende. De manglende forhold begrunnes med vanskeligheter med å rekruttere kvalifisert fengselspersonell, samt høyt press på fengselets kapasitet. Norske myndigheter legger imidlertid til at det ved Ringerike fengsel foreligger konkrete planer om å sette i gang et større og bedre tilbud til de innsatte. Dette skal gjennomføres ved både å ansette flere fengselsbetjenter og opprette et bedre aktivitetstilbud.

7.2.2 Manglende aktivitetstilbud

CPT påpeker i sin rapport av 11. april 2006 punkt 56 at det er viktig at norske myndigheter legger til rette for at også varetektsfengslede som er underlagt restriksjoner, får mulighet til å tilbringe tid utenfor fengselscellen. Komitéen mener det er spesielt viktig at denne gruppen innsatte får opprettholdt den menneskelige kontakt, på tross av at de er underlagt isolasjon.

⁷⁶ Dette ligger på kanten av oppgavens problemstilling, men er etter min mening likevel verdt å vise til. For mer utfyllende opplysninger om dette se CPTs rapport og Norges respons.

Tanken er at dersom forholdene rundt varetektsfengslingen blir best mulig tilrettelagt, vil dette kunne redusere den fysiske og psykiske belastningen restriksjonene vil kunne påføre den varetektsfengslede.

Til denne kritikken presiserer norske myndigheter⁷⁷ at ett av Kriminalomsorgens sentrale mål er å sørge for at personer som er underlagt restriksjoner får et passende aktivitetstilbud og mulighet for menneskelig kontakt. For å forhindre at aktivitetstilbudet blir utilfredsstillende, forsøker Kriminalomsorgens sentrale forvaltning å legge til rette for at antallet innsatte underlagt restriksjoner samsvarer med aktivitetstilbudet som finnes ved den enkelte anstalt.

Til slutt i sin tilbakemelding til CPT påpeker norske myndigheter at Kriminalomsorgen aktivt jobber med å øke dagens aktivitetstilbud for denne gruppen innsatte.

7.2.3 Tidsbegrensningene i strprl § 186a

CPT er positiv til vedtakelsen av den nye bestemmelsen i strprl § 186a, som har funnet sted etter deres besøk i 1999. Komitéen er imidlertid kritisk til at bestemmelsen ikke inneholder en absolutt øvre grense for varigheten av isolasjon under varetektsfengsling. Komitéen mener dette er nødvendig, og begrunner det med at isolasjon utgjør et meget inngripende tiltak overfor den fengslede. Det vil derfor ikke være forsvarlig å ha en lov som ikke oppstiller en slik absolutt lengste frist for bruk av isolasjon. Slik strprl § 186a er utformet åpner den som tidligere redegjort for i punkt 4.3.2.3, for unntak fra lengste fristen i tilfelle hvor det foreligger ”tungtveiende hensyn”.

I punkt 52 i norske myndigheters tilbakemelding vises det til at lovgiver⁷⁸ ved innføringen av strprl § 186a, ikke anså det som nødvendig å innføre en absolutt øvre grense for

⁷⁷ Norske myndigheters respons av 4. oktober 2006 punkt 56

⁷⁸ Se ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 54

isolasjonens varighet. Dette ble nærmere begrunnet med at det kunne tenkes tilfeller hvor bruk av isolasjon utover tre måneder var å anse som nødvendig.

Norske myndigheter hevder i sin tilbakemelding til CPT at det i Norge foreligger en praksis som tilsier at isolasjon over lengre perioder skal unngås. Ingenting tyder på at norske myndigheter mener det er nødvendig å endre innholdet i strprl § 186a. Heller ikke per i dag er det foretatt endringer i denne bestemmelsen, se punkt 4.3.2.3.

At isolasjon kan medføre fysisk og psykisk skade hos den fengslede synes norske myndigheter å være enige i⁷⁹. Det fremstår dermed som overraskende at norske myndigheter på dette området ikke tar til seg kritikken vedrørende tidsbegrensningene i strprl § 186a som fremgår av CPT sin rapport.

7.2.4 Bruk av restriksjoner som pressmiddel

I sin rapport av 11. april 2006 punkt 54 viser CPT til at enkelte varetektsinnsatte overfor delegasjonens medlemmer hevdet at de hadde vært utsatt for tilfeller hvor polititjenestemenn hadde begjært, eller truet med å begjære, restriksjoner i den hensikt å få siktede til å avgi forklaring i saken. Slik praksis mener CPT er meget kritikkverdig, og uttaler i punkt 54 følgende:

”It would be particularly advisable to issue a firm reminder to the prosecutors and members of the police concerned that it is inadmissible to apply or to maintain restrictions for the purpose of pressuring a person remanded in custody to co-operate in the police investigation.”

Denne uttalelsen gir uttrykk for at det på ingen måte kan anses som akseptabelt at illeggelse av restriksjoner under varetektsfengsling benyttes som pressmiddel overfor fengslede. En

⁷⁹ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) s. 135

slik holdning mener CPT må fremstå som klar både for personer i aktoratet og andre tilknyttet politiet.

I punkt 54 i norske myndigheters respons fremkommer det enighet i at restriksjoner ikke på noen måte kan anvendes i den hensikt å oppnå samarbeidsvilje hos den siktede. Konkret sier norske myndigheter at de vil presisere problemstillingen ved å utferdige et nytt rundskriv. Dette rundskrivet⁸⁰ er siden skrevet, og i punkt II sies det følgende:

”Varetekt og restriksjonar i samband med varetekt skal ikkje i noko høve nyttast som press for å få den sikta til å forklare seg eller til å forklare seg i ein særskild retning, eller for å få han til å samarbeide på anna vis. (...) Det som her er sagt, gjeld absolutt og utan unntak.”

Gjennom denne presiseringen har norske myndigheter gjort et forsøk på følge opp den kritikken og de anbefalinger CPT kommer med. Hvorvidt praksis har endret seg, oppfattes det å være delte meninger om. Dette vil bli nærmere omtalt under punkt 8.

7.2.5 Forholdene rundt Nokas-saken

I forbindelse med sitt besøk i Norge ble CPT blant annet av forsvarere i Nokas-saken oppfordret til å se nærmere på bruken av isolasjon under varetektsfengsling.

I punkt 68 i den endelige rapporten fra CPT fremkommer det at ut fra den informasjon delegasjonens medlemmer ble gitt, var flere av de tiltalte i saken underlagt isolasjon over en meget langvarig periode. De siktede var også underlagt svært strenge sikkerhetstiltak. Delegasjonens medlemmer mener, på bakgrunn av deres observasjoner, at flere av de siktede var fysisk og psykisk berørt av denne behandlingen. Til delegasjonens medlemmer ble det også hevdet at det medisinske og psykiatriske tilbud til de fengslede ved flere anledninger ble nektet og forsinket. I sin rapport skriver CPT at de ønsker en

⁸⁰ RA 2006-4

tilbakemelding fra norske myndigheter vedrørende sikkerhetstiltakene i denne konkrete saken.

I sin respons påpeker norske myndigheter⁸¹ at dette var en enkeltsak, hvor det var tale om meget spesielle forhold. Den konkrete saken gjaldt svært alvorlige straffbare forhold og var av meget stort omfang. Av denne grunn ble det ansett nødvendig med en utstrakt bruk av isolasjon, spesielt under etterforskning av saken. Norske myndigheter presiserer at bruk av isolasjon aldri ble ilagt de siktede uten rettens kjennelse.

Videre peker norske myndigheter på et konkret tilfelle hvor isolasjon ble ansett å være eneste tilstrekkelige virkemiddel. Ved dette tilfellet var samtlige involverte fengslet ved Stavanger fengsel, og ingen av dem hadde avgitt forklaring i saken. Isolasjon ble derfor ansett som nødvendig for å hindre at de siktede kommuniserte med hverandre, og dermed hadde muligheten til å tilpasse hverandres forklaringer.

Til slutt i sin redegjørelse av forholdene under Nokas-saken påpeker norske myndigheter at behovet og opprettholdelsen av de spesielle sikkerhetstiltakene til enhver tid ble vurdert av politiet.

7.3 FNs torturkomité

I forhold til Norges fjerde periodiske rapport av 10. oktober 2000 uttaler CAT⁸² at de fortsatt er bekymret for Norges bruk av isolasjon under varetektsfengsling, og ber om at Norge ved neste rapport kommer med informasjon vedrørende denne bruken. Slik informasjon blir gitt i Norges femte rapport av 14. februar 2005. Her redegjøres det for innholdet av strprl §§ 186 og 186a. Det påpekes at norske myndigheter forsøker å gjøre

⁸¹ Se norske myndigheters tilbakemelding av 4. oktober 2006 punkt 68

⁸² Se rapport av 28. mai 2002

etterforskningstiden kortere, slik at den samlede varetektsperioden, og spesielt varigheten av isolasjonsfengsling, blir kortest mulig. I CATs tilbakemelding på den femte periodiske rapport⁸³ er komitéen positiv til de nye reglene i staffeprosessloven, og presiserer særlig at de ser det som et skritt i riktig retning at kompetansen til å ilegge isolasjon nå uttrykkelig er tillagt domstolene.

84

7.4 FNs Menneskerettighetskomité

I CCPR sin rapport av 25. april 2006 kommer det frem at komitéen er bekymret for Norges bruk av isolasjon under varetektsfengsling. Komitéen går så langt som å si følgende:

”The State party should review its legislation and practice to ensure their compatibility with the provisions of the Covenant.”

Ut fra komitéens uttalelse virker det som om de mener Norges praksis vedrørende bruk av isolasjon under varetektsfengsling, kan tenkes å stride mot de konvensjonsforpliktelsene Norge har forpliktet seg til å følge.

CCPR ber i sin rapport om at norske myndigheter ved neste statsrapportering redegjør nærmere for bruken av restriksjoner under varetektsfengsling. CCPR ber videre om en tilbakemelding på hvorvidt bruken av restriksjoner er å anse som konvensjonsstridig. Norges neste rapport er planlagt å skulle leveres 1. oktober 2009. Av denne rapporten vil det trolig fremkomme nærmere hvorvidt norske myndigheter mener bruken av restriksjoner under varetektsfengsling er konvensjonsstridig, eller hvorvidt de mener denne er forsvarlig.

⁸³ Se rapport av 5. juni 2007

⁸⁴ Se vedlegg nr. 1 og nr. 2

CCPR vil trolig på bakgrunn av den kommende rapporten, komme med ytterligere bemerkninger vedrørende forholdet.

8 RETTSTILSTANDEN DE LEGE FERENDA

Varetektsfengsling med tilhørende restriksjoner oppfattes som et av de mest alvorlige tvangsmidler en stat kan utsette sine borgere for. Det er belyst i denne oppgaven at en slik begrensning i den personlige frihet vil kunne få alvorlige konsekvenser.⁸⁵ Det internasjonale samfunn er til og med villige til å anvende begreper som toturliknende forhold, om de virkemidler som norske myndigheter med hjemmel i straffeprosess- og straffegjennomføringslovverket praktiserer. Med en slik bakgrunn bør den omfattende bruken av restriksjoner under varetektsfengsling være et tankekors for norske myndigheter. Et hovedformål for den norske stat bør således være å begrense bruken av varetektsrestriksjoner i størst mulig grad.

Selv om flere ting er gjort for å redusere bruken av restriksjoner, viser praksis⁸⁶ at det fremdeles er et stort antall varetektsfengslede som ilegges restriksjoner. Sammenliknet med andre europeiske land anvender Norge restriksjoner under varetektsfengsling i betydelig større grad. Hvorfor dette er tilfellet finnes det ulike teorier om, men ingen ting tyder på at den norske kriminalitetsbekjempelsen er mer vellykket enn i land hvor restriksjoner ikke i samme grad benyttes. At streng bruk av restriksjoner kan ha skadevirkninger overfor den fengslede forekommer det bred enighet om. Likevel synes praksis å opprettholde den hyppige bruken av restriksjoner under varetektsfengsling.

De grunnleggende hensyn bak restriksjonene tilsier at de ikke skal anvendes med mindre det foreligger et særlig grunnlag for dette. Restriksjoner er ment å skulle være et ekstra tiltak hvor varetektsfengsling i seg selv ikke er tilstrekkelig for å oppnå formålet.

⁸⁵ Se punkt 6

⁸⁶ Se Kriminalomsorgens års statistikk på www.kriminalomsorgen.no

Utgangspunktet må være at bruk av restriksjoner under varetektsfengsling skal være snever. Spesielt ved anvendelse av omfattende restriksjoner er hensikten at praksis skal være meget restriktiv. Det kan stilles spørsmål om rettsanvenderene handler i tråd med dette utgangspunktet og den generelle holdningen som finnes hos internasjonale organer.

Norge har, som redegjort for ovenfor, fått kritikk fra flere internasjonale organer vedrørende bruk av restriksjoner under varetektsfengsling. Denne kritikken har norske myndigheter på de fleste punkter iverksatt tiltak for å rette seg etter. Likevel har enkelte forhold ikke blitt endret i tråd med internasjonale anbefalinger.

I sin rapport⁸⁷ uttaler CPT at det synes å forekomme en praksis som innebærer at dersom siktede forklarer seg, vil forholdene under varetektsfengslingen bli bedre. Rettspraksis⁸⁸ synes, ved spørsmål om bruk av restriksjoner under varetektsfengsling, også å legge vekt på om siktede har avgitt forklaring i saken eller ei. Ved bruk av varetektsfengsling er det offisielle formålet at politiets etterforskning skal vernes fra uønsket påvirkning. Gjennom slik beskyttelse håper politiet å kunne ”løse saken” eller nå frem til et mest mulig korrekt resultat. Enkelte hevder imidlertid at det i bakgrunnen ligger et uoffisielt formål. Dette uoffisielle formålet er å frembringe en tilståelse fra siktede.⁸⁹ Hvis det i praksis forekommer et uformelt formål, må dette sies å være i strid med både nasjonale og internasjonale regler. Praksis av slik karakter må norske myndigheter aktivt søke å avskaffe.

CPT har også kritisert norske myndigheter for tidsgrensene i strprl § 186a.⁹⁰ På grunn av det særlig inngripende tvangsmiddel isolasjon innebærer, bør det vurderes å lovfeste en øvre grense for isolasjonsbrukens varighet. En slik bestemmelse vil styrke den fengsledes rettssikkerhet, og være i overensstemmelse med internasjonale kontrollorganers

⁸⁷ Se rapport fra CPT av 11. april 2006 punkt 54

⁸⁸ LF 2004-101980, LG 2005-176633, LG 2004-1632, Rt 1997 s. 1727 og Rt 2002 s. 1400

⁸⁹ Koch (1983) s. 34

⁹⁰ Se rapport av 11. april 2006 punkt 52

anbefalinger. En øvre grense for isolasjonsbrukens varighet vil også kunne legge et tidspress på politiet, slik at etterforskning av saken kan bli prioritert og raskere avsluttet. Dette vil igjen kunne føre til at varetektstiden og restriksjonens varighet blir redusert. Mye taler for at ved å innføre en lengstefrist for bruk av isolasjon, vil den totale bruken av restriksjoner reduseres.

I dag er situasjonen slik at enkelte varetektsfengslede, på grunn av interne forhold hos politiet eller fengselsvesenet, ikke får benyttet seg av de rettighetene han har. Forhold som særlig berøres er muligheten til besøk og tilfredsstillende aktivitetstilbud. Dette er omstendigheter som i noen grad vil kunne avhjelpes ved at det bevilges mer ressurser til både politiet og fengselsvesenet. Ved økte bevilgninger vil aktivitetstilbud til de varetektsfengslede kunne forbedres, og det vil være mulig å gjennomføre kontrolltiltak slik at personer underlagt besøkskontroll faktisk får muligheten til å motta besøk. Det er imidlertid avgjørende at det også aktivt skapes en holdning og forståelse blant de involverte parter, om at dette er grunnleggende rettigheter, som ikke skal være avhengig av om man har tilgjengelige midler. Bevilges det mer ressurser til politiet, kan dette igjen føre til en hurtigere etterforskning av saken, noe som forhåpentlig også vil redusere varigheten av restriksjonstiltakene.

En kan si at det press internasjonale aktører har lagt på norske myndigheter, vil kunne ha en gunstig effekt. Det vil oppfattes som lite tilfredsstillende å være blant de land som kritiseres sterkest, når man selv ønsker troverdighet og gehør blant andre. Denne effekten vil forhåpentligvis føre til en mer restriktiv bruk av restriksjoner under varetektsfengsling.

9 Litteraturliste

Forarbeider:

NOU 1980:28 Varetektsfengsling

Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) Om lov om rettergang i straffesaker (straffesaksloven)

Ot.prp. nr. 53 (1983-1984) Om lov om ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven mv.

Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Straffeprosessloven og straffeloven mv. (etterforskningsmetoder mv.)

Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.)

Rundskriv:

RA 2006-4, Riksadvokatens rundskriv av 2006 nr. 4

Rettspraksis:

Høyesterettspraksis:

Rt 1993 s. 128

Rt 1993 s. 1302

Rt 1995 s. 160

Rt 1997 s. 1396

Rt 1997 s. 1727

Rt 1997 s. 1851

Rt 1997 s. 1902

Rt 1999 s. 1027

Rt 1999 s. 1794

Rt 1999 s. 1807

Rt 2000 s. 1549

Rt 2001 s. 280

Rt 2002 s. 46

Rt 2002 s. 1400

Rt 2002 s. 1517

Rt 2004 s. 457

Rt 2004 s. 1392

Rt 2004 s. 1899

Rt 2005 s. 833

Rt 2005 s. 1226

Lagmannsrettspraksis:

LG 2004-67448

LG 2004-33360

LF 2004-101980

LG 2005-176633

LE 2007-3304

Praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol:

Ireland v. UK av 18. januar 1978

Erdem v. Germany av 9. desember 1999

Rasch v. Denmark av 11. mars 1990

Pfeifer and Plank v. Austria av 25. februar 1992

Praksis fra Menneskerettighetskommisjonen:

X v. Denmark av 16. desember 1981

Treholt v. Norway av 9. juli 1991

Baalder m.fl. v. Germany av 8. juli 1978

Kröcher and Möller v. Switzerland av 16. desember 1982

Bøker:

Helgesen, Jan E. *Torstein Eckhoff Rettskildelære*. 5. utg. Oslo, 2001

Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik *Straffeprosessloven Kommentartutgave Bind I*. 3. utg., Oslo, 2001

Hov, Jo *Rettergang II Straffeprosess*. 1. utg., Bergen, 1999

Hov, Jo *Rettergang II Straffeprosess*. Oslo, 2007

Langbach, Tor *Straffesaksbehandling i tingrettene*. 2. utg., Oslo, 2007

Jebens, Sverre Erik *Menneskerettigheter i straffeprosessen*. Oslo, 2004

Den Europæiske Menneskeretskonvention. Peer Lorenzen ... [et al.]. 2. utg. København, 2003

Møse, Erik *Menneskerettigheten*, Oslo, 2002

Opsahl, Torkel *Internasjonale menneskerettigheter*. 2. utg., Oslo, 1996

Nowak, Manfred *U.N. Covenant on Civil and Political Rights*. Tyskland, Kehl, 1993

Evans, Malcolm D. og Rod Morgan *Preventing torture*. New York, 1998

Artikler:

Myhrer, Tor-Geir. *Påtalemyndighetens praksis som rettskilde*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap (2003) s. 219-245

Brosveet, Anders. *Nye regler og isolasjon ved varetektsfengsling – mer enn bare flytting av kompetanse*. I: Tidsskrift for strafferett Årg. 3 nr. 1 (2003) s. 71-82

Gamman, Tor. *Om bruk av isolasjon under varetektsfengsling*. I: Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap Årg. 88 nr. 1 (2001) s. 42-50

Koch, Ida. *Isolasjon – sivilisert tortur*. I: Hefte for kritisk juss. Nr. 3/4 (1983) s. 29-35

Internasjonale rapporter:

Den europeiske torturovervåkningskomité:

CPTs rapport av 16. desember 2005

CPTs rapport av 11. april 2006

Norske myndigheters respons av 4. oktober 2006

FNs torturkomité:

Norske myndigheters fjerde periodiske rapport av 15. september 2000

CATs rapport av 28. mai 2002 – kommentarer til Norges fjerde periodiske rapport

Norske myndigheters femte periodiske rapport av 14. februar 2005

CATs rapport av 5. juni 2007 – kommentarer til Norges femte periodiske rapport

Norske myndigheters rapport i tilknytning til behandling 12. og 13. november 2007

FNs menneskerettighetskomité:

Norske myndigheters femte periodiske rapport av 3. desember 2004

CCPRs rapport av 25. april 2006 – kommentarer til Norges femte periodiske rapport

Statistikk:

Års statistikk for 2004, 2005 og 2006 fra nettsiden www.kriminalomsorgen.no

Norsk lovkommentar nettutgave fra www.rechtsdata.no

10 Lister over tabeller og figurer m v

Vedlegg nr. 1 - metode

Vedlegg nr. 2 - kopi av norske myndigheters svar til CATs rapport av 5. juni 2007

VEDLEGG NR. 1

Metode

Den femte periodiske rapport skal behandles nærmere av CAT 12. og 13. november 2007. Jeg har vært i kontakt med personer ved Utenriksdepartementet seksjon for menneskerettigheter og demokrati, og de har sendt meg kopi av deres svar til CATs rapport av 5. juni 2007. Denne følger vedlagt, se vedlegg nr. 2.

Norske myndigheters svar til CATs rapport av 5. juni 2005, gir en pekepinn på hva som trolig vil bli behandlet under møtet. Ut fra denne rapporten fremgår det ikke at bruk av restriksjoner etter straffeprosesslovens bestemmelser vil bli behandlet. Innholdet tyder på at forholdet til isolasjon hjemlet i straffegjennomføringsloven vil være tema. Dette tema faller lett sammen med spørsmål om isolasjon hjemlet i straffeprosessloven, derfor vil jeg ikke utelukke at isolasjon som restriksjon vil kunne bli et tema under møtet mellom CAT og Norges representant. Jeg rekker imidlertid ikke å ta for meg resultatet fra dette møtet, fordi fristen for innlevering av oppgaven er like etterpå.

VEDLEGG NR. 2

COMMITTEE AGAINST TORTURE

Thirty-ninth session

5–23 November 2007

Implementation of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

Written replies by the Government of Norway to the list of issues (CAT/C/81/Add.4) to be considered in connection with the examination of the fifth periodic report of Norway

Article 1

1. The Committee would like to receive precise information on the place of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment inside the Norwegian judicial system and on the question of whether Norwegian laws must be interpreted according to the Convention.

1. Norway has a dualistic legal system. Conventions are therefore not directly applicable, but have to be transformed (actively or passively) or incorporated into national legislation. The Government is, however, clearly of the view that Norwegian legislation complies with Norway's obligations deriving from the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

2. On 2 July 2004 a new provision prohibiting torture in the General Civil Penal Code was adopted, cf. section 117 a. The provision reads:

“Section 117 a. Any person who commits torture shall be liable to imprisonment for a term not exceeding 15 years. In the case of aggravated and severe torture resulting in death, a sentence of imprisonment for a term not exceeding 21 years may be imposed. Any person who aids and abets such an offence shall be liable to the same penalty.

Torture here means that a public official inflicts on another person harm or severe physical or mental pain,

- a) with the intention of obtaining information or a confession,
- b) with the intention of punishing, threatening or compelling someone, or
- c) because of the person’s creed, race, skin colour, sex, homosexual inclination, lifestyle or orientation or national or ethnic origin.

In this provision public official means anyone who

- a) exercises public authority on behalf of a State or municipality, or
- b) performs a service or work that a State or municipality shall pursuant to a statute or regulation appoint someone to perform or wholly or partly pay for.

Torture also includes any acts referred to in the second paragraph committed by a person who acts at the instigation of or with the express or implied consent of a public official.”

3. This provision was adopted as a concrete follow-up of earlier recommendations from the UN Committee against Torture and transforms the definition of torture in Article 1 of the Convention more clearly into national legislation.

4. We would also like to point out that certain Acts incorporate international obligations within their scope. For example section 4 of the Immigration Act states that the Act shall be applied in accordance with international rules by which Norway is bound when these are intended to strengthen the position of a foreign national. The General Civil Penal Code and the Criminal Procedure Act have a similar provision, cf. section 4.

5. It is a general principle under the Norwegian legal system that national legislation shall as far as possible be interpreted in a manner compatible with Norway’s international legal

obligations (“the principle of presumption”). This is of particular interest in the issue at hand, since section 117 a was adopted specifically to comply with the obligations of the Convention against Torture. In the light of the above-mentioned principle of statutory interpretation, it should be stressed that the Convention against Torture is given full effect in the Norwegian legal system. A conflict between the Norwegian Penal Code and the Convention against Torture, in which the former will prevail, is therefore unlikely to arise.

Article 3

2. The Committee takes note of the amendments made to the Immigration Act in implementation of Security Council resolution 1373 (2001), including amendments relating to the expulsion of foreign nationals on the basis of certain offences in connection with terrorist acts regardless of whether criminal liability according to the Penal Code can be established. In this regard, please provide information on relevant safeguards which will ensure that decisions on expulsions under the amended legislation will not result in a violation of the Convention.

6. Expulsion may not take place if there is a risk that the expelled person will be subjected to persecution or inhuman treatment. This issue is accounted for in Norway’s fifth periodic report, paragraph 113.

7. The same rules of procedure apply to foreign nationals who are to be expelled under any of the provisions adopted in implementation of Security Council resolution 1373 (2001) as to persons who are to be expelled for other reasons. According to the Immigration Act and the Public Administration Act, such persons are entitled to receive advance notice regarding a pending decision on expulsion and to express their opinion before the expulsion may be ordered.

8. Foreign nationals whose expulsion is ordered under the new provisions of the Immigration Act may also appeal the decision on expulsion before the courts in the same manner as persons who are to be expelled for other reasons.

3. Please inform the Committee on whether a foreign national who is to be expelled under any of the provisions adopted in implementation of Security Council resolution 1373 (2001) is entitled to receive advance notice regarding the pending decision on expulsion and to express himself in writing or orally before the expulsion can be ordered, in the same manner as persons who are to be expelled for other reasons. In this context, the Committee would also like to know whether a foreign national whose expulsion is ordered under the new provisions of the Immigration Act will be able to appeal the decision on expulsion before the Courts.

9. Reference is made to our response to question 2 (paragraph seven and eight).

4. Can an individual from a third country that has been declared “safe” by Norway claim that, in his/her particular case, he/she risks being subjected to torture if returned, expelled or extradited? Please also indicate the criteria Norway uses to draw up and update the list of third countries declared “safe”.

10. All foreign nationals who apply for asylum, including foreign nationals from countries that are generally regarded as safe, shall be interviewed as soon as possible. The person conducting the interview shall ensure that any matter of importance to the assessment of the application for asylum is clarified as far as possible.

11. The Norwegian immigration authorities do not operate with a list of “safe” countries as such. However, the applications of asylum seekers who come from certain countries that are generally regarded as safe and whose application for asylum is assessed as manifestly unfounded after the asylum interview shall be rejected within 48 hours (the so-called “48-hour procedure”). The countries that are regarded as safe with regard to the 48-hour procedure have been assessed as such after an overall evaluation of how well the State’s legal system and police force function, and whether the authorities have the will and the ability to protect its citizens.

5. Please indicate in what cases Norway would seek diplomatic assurances from a third country to which an individual is to be extradited, returned or expelled. Please also provide examples of cases in which the authorities did not proceed with the extradition, refoulement or expulsion of an individual for fear that the person concerned would be tortured. On the basis of what information were any such decisions taken?

12. According to the Immigration Act, a foreign national is always entitled to protection in Norway if he/she risks persecution or torture or other inhuman or degrading treatment or punishment on return to his/her country of origin. This provision is unconditional and also applies in cases of extradition and expulsion, regardless of the grounds for the extradition or expulsion order.

13. Norway has no practice of obtaining diplomatic assurances in cases of return or expulsion. However, the possibility cannot be ruled out that Norway would in exceptional cases seek diplomatic assurances from a third country.

14. Norway would seek diplomatic assurances from a country to which an individual is to be extradited in the following circumstances:

- a. If the actions for which his/her extradition is sought may, according to the law of the requesting State, be punished by death.
- b. If there is reason to fear that the person whose extradition is sought may be subjected to prison conditions that may constitute a breach of Article 3 of the European Convention on Human Rights.
- c. To ensure that the person is given a fair trial, for example that he/she is given the right to legal representation.
- d. Other guarantees that, depending on the circumstances, are deemed necessary.

15. There may have been requests for extraditions that have been denied on other grounds, but where torture, inhuman or degrading treatment could also have been an issue. However, to our knowledge, we have not had any cases during the past five years where fear that the

person concerned would be tortured was the ground used for refusing to comply with an extradition request.

6. Please provide data disaggregated by age, sex and nationality for the past five years on:

- (a) The number of asylum applications registered;**
- (b) The number of successful asylum applications;**
- (c) The number of asylum-seekers whose application was accepted because they had been tortured or might be tortured if returned to their country of origin;**
- (d) The number of deportations or forcible returns, with an indication of the number of deportations or returns relating to asylum-seekers whose asylum applications were rejected; and**
- (e) The countries to which these people were expelled.**

15. **6 (a):** See Appendix 1: Applications for asylum in Norway by citizenship 2002-2006. Question no. 6 (a).

16. **6 (b):** See Appendix 2: Decisions by the Directorate of Immigration (the first instance) granting protection. Question no. 6 (b) – 1.

17. See Appendix 3: Rejections by the Directorate of Immigration which were set aside by the Immigration Appeals Board in the period from 01.07.2003 to 31.12.2006. Male and female applicants. Question no. 6 (b) – 2. Unfortunately, we are not able to disaggregate this data by age.

18. **6 (c):** Unfortunately, we do not have statistics concerning question C. One reason for this is that the statistical data are compiled on the basis of the legal provisions that are

applied in each individual case. Most asylum-seekers whose application was accepted due to the risk of torture upon return to their home country are granted refugee status and asylum, not a special permit based on the risk of being tortured. Asylum-seekers who have a need for protection due to the risk of being tortured, but who are not granted refugee status (for instance because there is no nexus to one of the Refugee Convention grounds), are granted protection on so-called humanitarian grounds. This also applies to asylum-seekers who do not have an individual need for protection but are nevertheless granted protection due to the overall security situation in their country of origin. Thus the provisions for granting protection to asylum-seekers due to the risk of torture also apply to asylum-seekers who are granted protection for other reasons. This makes it difficult to compile accurate statistic regarding question C.

19. **6 (d):** See Appendix 4-7: Number of deportations or forcible returns from 01.01.2004 to 31.07.2007. Question no. 6 (d)

20. **6 (e):** See Appendix 8. Countries to which these people were expelled from 01.01.2004 to 31.07.2007. Question no. 6 (e).

21. The statistics concerning questions no. 6 (d) and (e) are unfortunately not complete. More complete statistical information will be forwarded as soon as possible.

7. Please indicate the maximum period of time for which an alien in an irregular situation can be detained. Furthermore, please indicate which measures the Government has adopted to apply the Manual on Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Istanbul Protocol) in asylum procedures and to provide training regarding this manual to relevant professionals.

22. Asylum seekers in Norway are not detained pending a decision on their application. They are housed in open reception centres all over the country operated under municipal or

private management, where they enjoy the right to freedom of movement. As a rule, rejected asylum seekers and illegal immigrants liable for removal are not detained either. When they have been issued a final expulsion or deportation order, they generally remain at liberty and it is up to them to comply with the order within the prescribed time limit.

23. According to the Immigration Act, there are two situations in which asylum seekers, rejected asylum seekers and illegal immigrants may be taken into custody at Trandum Detention Centre or other detention facilities, such as prisons or police stations: to establish their identity, or to effect their removal out of the country after they have failed to comply with an expulsion or deportation order in time.

24. According to Section 37, sixth paragraph, of the Immigration Act, the total period of custody for identification may not exceed 12 weeks unless there are special grounds. Detention pending the implementation of a deportation order may be decided for a maximum of two weeks at the time, and the detention period may only be extended if the foreign national does not leave the country voluntarily and it is highly probable that he/she will otherwise evade implementation of any decision to leave. In such cases, the time limit may be extended for a period not exceeding two weeks, but not more than twice.

25. Regarding the Istanbul Protocol, reference is made to the answer to question no. 13.

Article 4

8. The Committee notes that Norway, on 2 July 2004, adopted a special penal provision against torture as section 117 (a) of its Penal Code. The Committee would be interested to know whether any person has since been tried under the newly adopted provision for the crime of torture.

26. No one has been tried under section 117 a of the Penal Code since the provision was adopted.

Article 5

9. The Committee notes that that the White Paper on a new Penal Code, which was submitted to the Norwegian parliament on 2 July 2004, proposed a provision explicitly stating that Norway has universal jurisdiction where this follows from treaties with other States or from international law. Please inform the Committee whether the White Paper with the proposed provision on universal jurisdiction has been adopted.

27. A white paper on a new Penal Code was submitted to the Parliament by the King in Council on 2 July 2004. The new Penal Code was adopted as Act of 20 May 2005 No. 28. According to section 6 of the new Penal Code (which has not yet entered into force), Norwegian criminal law is applicable to acts which Norway, pursuant to an agreement with a foreign State or international law, is generally permitted or obliged to prosecute. However, prosecution in this respect will not be initiated unless this is considered necessary in the public interest. In the Bill (Proposition No. 90 (2003-2004) to the Odelsting, page 192) the Ministry of Justice stressed that the legal basis for prosecution should only be utilised in a precautionary manner. Relevant features to take into consideration in this respect is whether the perpetrator or the criminal act has a specific connection to Norway which makes it appropriate to prosecute in the realm. Furthermore, attention should be made to whether the perpetrators native country is a party to the convention constituting the legal warrant for Norwegian jurisdiction.

Article 8

10. Has the State party rejected, for any reason, any requests for extradition by another State for an individual suspected of having committed a crime of torture, and thus engaging its own prosecution as a result?

28. To our knowledge, the Norwegian authorities have not rejected any requests for extradition by another State for an individual suspected of having committed a crime of torture.

Article 10

11. The Committee notes that training on international law and human rights norms, including those contained in the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, is provided during the first year at the Police Academy. Please provide information on whether any further training in this area is being provided for law enforcement officials during the course of their working lives and how any such training is monitored and evaluated.

29. During the three years of basic study at the Norwegian Police University College, international law and human rights are taught in several subjects during the first and third year, for instance in subjects like “professional code of ethics”, “tactical and operational duty”, “criminal law”, “criminal procedure”, “coercive means”, “legal theory” and “police and diversity”. The Norwegian Police University College also provides lectures on the issue of interrogation techniques. The interrogation is taped and made subject to evaluation by the students themselves and their teachers. The students also have to sit an exam on interrogation techniques that is marked by highly qualified persons

30. In in-service training, specific courses are provided on international law and human rights. Ethics, legal protection and the rule of law are a part of the curriculum for the courses on “Advanced leadership” and “Combating organised crime”. Human rights are not covered as a specific subject, but they are touched upon in the courses in the context of Norwegian law and international law.

31. International law and human rights are also part of the course “Culture understanding, diversity and conflict negotiation. The course deals with the European Convention on

Human Rights and the main conventions to which Norway is a party. It also deals with the issue of diversity in the community and the rule of law.

32. In order to further prevent ill-treatment of detainees and suspects under interrogation, the Norwegian Police University College introduced in 2003 a newly designed in-service training programme on investigation and interview techniques called K.R.E.A.T.I.V. The programme focuses on “information gathering techniques” with the aim to replace and eliminate more traditional “confession electing techniques”. The programme is influenced by academic and practical work carried out in the British training programme called “the P.E.A.C.E. course”. Efforts have been placed on pedagogical issues to enhance the police officers apprehension of the theoretical input. Results and feedback with regard to this programme have been very positive, especially since there has been a distinct need for a more systematic training programme on methods of interrogation also in Norway.

33. The “Mandatory course for new lawyer” is a three-week course which is mandatory for new lawyers in the police service. During this course, training is given on the European Convention on Human Rights.

34. The “United Nation police officer course” includes eight hours of training in human rights for law enforcement officials. One of the main subjects relates to the Convention against Torture and there is a focus on the police officer’s role in apprehending a person, arrest and detention. This course is mandatory for all police officers who are going to serve in UN/OSCE/EU missions.

12. The Committee notes that the Norwegian Correctional Service Staff Academy offers a two-year course for the professional training of staff in the Correctional Service, which covers issues related to human rights. Please inform the Committee whether this is a compulsory programme to be taken by all relevant staff or, should this not be the case, provide an estimate on the percentage of correctional service staff that have availed themselves of such training.

35. The Norwegian Correctional Service Staff Academy offers a two-year course for the professional training of staff in the Correctional Service, which covers issues related to human rights. This is a compulsory programme to be taken by everyone attending the Academy.

13. Please provide information on whether any other professional groups, including medical personnel, public officials in relevant positions or military personnel are being trained in the application of human rights norms set out in the Convention, and how such training is being monitored and evaluated.

36. All military personnel are given training in the application of International Public Law and human rights norms as a part of their basic training for becoming military personnel. Before they are participating in international operations they are one more time given training in the application of International Public Law and human rights norms set out in human rights conventions.

37. The Norwegian Immigration Appeals Board has a consistent focus on international human rights. University lecturers are often invited to speak on various human rights topics. For several years the Board has had an internal human rights training programme for its caseworkers. In addition to the Immigration Act, the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and the European Convention on Human Rights (especially Article 3), the Convention against Torture and the Convention on the Rights of the Child is covered thoroughly in the programme.

38. Several human rights advisers have been appointed. These advisers are experienced executive officers who are supposed to monitor the development of human rights law, particularly the instruments mentioned above. They are also responsible for the development of and adjustments to the human rights training programme. Furthermore they are responsible for the implementation and evaluation of the programme.

39. The implementation of the Convention against Torture in the Immigration Appeals Board's human rights training programme is based on an internal document regarding the

prohibition of torture. This document is available to all executive officers. First, it gives an overview of the most important universal and regional legal instruments, which include a general prohibition against torture. Second, it gives an overview of the definition of the term “torture” in Article 1 of the Convention against Torture as well as the jurisprudence. In this regard, reference is made to the Istanbul Protocol (1999). Third, it gives an overview of the provisions of the Convention against Torture and the jurisprudence regarding the burden of proof and risk of being subjected to torture.

40. If an asylum-seeker has stated that he/she has been subjected to torture in his/her home country, an important issue is whether sufficiently reliable evidence has been provided. In this regard the Immigration Appeals Board has developed a checklist that is available to all caseworkers where reference is made to national instruments and the Istanbul Protocol of 1999 and its “Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment”.

41. The Norwegian Directorate of Immigration provides the following information on the thirteenth issue to be considered:

42. Training in application of human rights norms set out in the Convention against Torture

In recent years, the Directorate has sought to provide all personnel with a basic knowledge of relevant human rights standards and their impact on their daily work. Basic-level seminars, mainly given by lecturers from the university-based Norwegian Centre for Human Rights, are arranged on a regular basis.

43. To further enhance the staff’s knowledge of human rights standards, more specialised human rights seminars with external lecturers are held twice a year. The topics for these seminars are all linked to immigration or asylum issues.

44. The training covers human rights instruments relevant to immigration/asylum questions. However, as to human rights norms on torture, inhuman or degrading treatment or punishment, the main focus is on Article 3 of the European Convention on Human Rights and the non-refoulement standards developed by the European Court of Human Rights. So far, there have been no seminars designed specifically to provide in-depth training on the Convention against Torture.

Monitoring and evaluation of training

45. A coordinator for the human rights work in the Directorate was appointed in 2005. A team made up of participants from all relevant departments, tasked with keeping up to date on human rights questions, has also been set up. The team monitors and evaluates the human rights seminars.

Training regarding the Istanbul Protocol in asylum procedures for relevant personnel

46. So far, the Directorate has not arranged training that specifically deals with the Istanbul Protocol as such. Insofar as the Protocol's methods for investigating and documenting torture and other cruel, inhuman or degrading treatment are applicable to asylum procedures, our view is that they are in most respects complied with. Relevant personnel are given the training required, for example by arranging courses regarding asylum interviews for new staff.

Article 11

14. The Committee takes note of the amendment made to section 183 of the Criminal Procedure Act, which changes the time limit in which arrested persons are to be brought before a judge from “as soon as possible and as far as possible on the day after arrest” to “as soon as possible and at the latest the third day after the arrest”. The Committee would like to know whether there is any evidence suggesting that the reform has indeed reduced the total use of detention as intended. In due course, the Committee would also like to receive a copy of the relevant implementing regulations.

47. The amendment made to section 183 of the Criminal Procedure Act, which changed the time limit within which arrested persons are to be brought before a judge, entered into force on 1 July 2006. In the Bill (Proposition No. 66 (2001-2002) to the Odelsting, page 26) the Ministry of Justice states that the amendment of the pertinent time limit should be subject to control to verify whether the total use of detention has in fact been reduced. The aim of this control is also to clarify whether the new rules are put into practice in conformity with the obligations under Article 5, para. 3, of the European Convention on Human Rights and

Article 9, para. 3, of the International Covenant on Civil and Political Rights. The Ministry of Justice has initiated the said control, but the work is still at too early a stage to provide any information on whether this reform has in fact reduced the total use of detention as intended. See Appendix 9.

15. The Committee notes that the Norwegian Correctional Service has decided that, in order to reduce the length of pre-trial detention in police cell, prison accommodation shall generally be made available within 24 hours after a remand order is issued. The Committee would like to know whether this rule has been successfully implemented.

48. Prison accommodation shall generally be made available within 24 hours after a remand order is issued. Based on the statistics, this rule has been quite successfully implemented. For the year 2004, violations were reported in 12.8% of the cases, whereas the figures were 6.6% for 2005, 4.3% for 2006 and, so far, 7.6% for 2007. Of the cases in 2007 where prison accommodation failed to be available within 24 hours, 55% had been transferred to prison within the next 24 hours. This should indicate that even though there have been some violations, the number is small.

16. The Committee welcomes the detailed information provided on the amendments made to the Criminal Procedure Act with the aim of restricting the use of pre-trial solitary confinement, including through making such confinement dependent on an explicit authorization by a court. The Committee also notes that the use of solitary confinement as a sanction has been abolished. With regard to the latter, please confirm that the abolition has been achieved through inclusion of relevant express provisions in the new Execution of Sentences Act, which entered into force on 1 March 2002.

49. As stated in the fifth periodic report of Norway, solitary confinement as a sanction was abolished through the commencement of the Execution of Sentences Act. With regard to the latter, it still remains for the Correctional Services to decide that a prisoner shall be

wholly or partly excluded from the company of other prisoners as a preventive measure. This might be necessary in order to maintain peace, order and security, or to prevent prisoners from injuring themselves or others, or from threatening others. Exclusion may also be decided in order to prevent criminal acts or considerable material damage.

50. The Correctional Services may impose administrative reactions if prisoners wilfully or negligently breach the rules for peace, order and discipline or preconditions and conditions in or pursuant to the Execution of Sentences Act. One reaction to be imposed is exclusion from leisure company or other leisure activities for a limited period.

17. As regards inter-prisoner violence, including sexual violence and intimidation, please provide information on the scale and nature of this problem. What specific measures have been taken to monitor and address this issue, and to protect inmates, particularly female, juvenile and immigrant detainees, against this type of violence? Please provide information on voluntary isolation offered to prisoners who feel at risk of assault or intimidation.

51. No general statistics are compiled on inter-prisoner violence in the Norwegian Correctional Service. Based on relatively close contact between inmates and employees in Norwegian prisons, this issue is regarded to be sufficiently under control. Nevertheless, the need for statistics is closely monitored, and work is now being done to produce information about the scale and nature of this issue. This information will be sent to the Committee as soon as possible. Research is also being carried out on inmates' safety and security, and necessary improvements will be made.

18. The Committee notes that a separate centre has been established for the custody of persons detained pursuant to sections 37 and 41 of the Immigration Act, in order to keep those persons apart from criminals. Please provide up-to-date statistical data, disaggregated by age, sex and nationality, on the number of asylum-seekers detained

and the maximum length of and the grounds for detention since the establishment of the centre. Please indicate whether detention measures are regularly reviewed by a competent, independent and impartial authority or judicial body.

52. Work is now being done to produce up-to-date statistical data. This information will be sent to the Committee as soon as possible.

53. As mentioned in our answer to question 7, detention for implementing a deportation order may be decided for maximum two weeks at the time. The ordinary courts shall then review if the conditions for detention are fulfilled. Detention for the purpose of identification may be decided for four weeks, before the detention-order must be reviewed by the court. In special cases detention for identification may be decided by the court for a longer period than four weeks at a time. However, as mentioned in our answer to question 7, the total detention-time for the purpose of identification cannot as a main rule exceed 12 weeks.

19. In its response of 4 October 2006 to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Norwegian Government indicated that it had proposed new regulations for detention centres based on the “UNHCR revised Guidelines on applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum Seekers (February 1999)”, and that these regulations would be put before the Norwegian parliament in the 2006 autumn session. Please inform the Committee whether these regulations have been formally adopted in the meantime. Should this be the case, the Committee would like to receive an English version of these regulations in due course. The Committee would also like to receive information on the regulations applicable to the detention of persons held at the Trandum Aliens Holding Centre.

54. The regulations applicable to the detention of persons held at the Trandum Detention Centre have now been formally adopted and have come into force, see Appendix 10 Bill concerning amendments to the Immigration Act (detention centres for foreign nationals).

55. We would like to clarify that these are the only regulations regarding detention centres that we have, since Trandum is the only detention centre in Norway (for the detention of foreign nationals). Reference is also made to the answer to question no. 7 above, where it is stated that as a rule, foreign nationals are not detained. It is the “Trandum regulations” that were described in the reply of 4 October 2006, where the Norwegian Government stated that these regulations were based on “UNHCR revised Guidelines on Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum Seekers (February 1999)” and that they would be put before the Norwegian Parliament during the 2006 autumn session.

20. Please provide information on any emergency or anti-terrorist laws that might restrict a detainee’s rights, in particular the right to a prompt hearing by a judge, the right to contact family members, and the right to have access to a lawyer and a doctor of his/her choice from the moment of arrest.

56. In time of war, threat of war and similar circumstances, special rules apply to proceedings in criminal cases, cf. chapter IV of Act No. 7 of 15 December 1950 relating to special measures in time of war, threat of war and similar circumstances. If the country is at war or war is threatening or the independence or security of the realm is in danger, the King may, insofar as special circumstances require, decide that an arrested person must be brought before a judge or prosecuting authority at the earliest opportunity, but it is not necessary to observe the time limit prescribed in the first paragraph, first sentence, of section 183 of the Criminal Procedure Act. However, the time limit pursuant to the first paragraph, second sentence, shall be three days. Relevant legislation is attached as Appendix 11.

Articles 12

21. The Committee notes that the new Execution of Sentences Act, which was adopted on 18 May 2001, provides for several measures aimed at ensuring investigations are carried out when there are reasonable grounds to believe that acts of torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment have been committed in prisons. The Committee also notes that the former special criminal investigation bodies (SIBs) have been replaced by a new central unit, which is empowered to decide on prosecutions. The Committee would like to know whether these measures have resulted

in an increase in the number of cases related to the use of force by the police in which suspects and/or witnesses were questioned before a decision was made, and/or to an increase in the number of reported cases that resulted in prosecutions. The Committee would also like to receive information on measures adopted to prevent violence or brutality by the police, including violence or brutality with racist motives.

57. Several measures have been adopted to prevent violence or brutality (included acts of racist motives) by the police. In 2002 the Government enacted an action plan on racism and discrimination, which puts into action the following measures:

- A Dialogue Forum of representatives from the most significant institutions and NGOs working to oppose racism and violence, and led by the Police Directorate, has been established.
- Oslo Police District has elaborated a strategy plan in respect of the relationship between the police and ethnic minorities.
- The Police Directorate has instructed the Police University College (PUC) to provide one representative from each Police district with lectures on the issue of ethnic pluralism.
- Instructions are given to improve the recruitment of police officers with a background from an ethnic minority society.

58. Moreover, Norwegian Authorities strongly believe that thorough investigation of all allegations of police violence and brutality is of vital importance. This is not only essential in order to establish the facts and prosecute if the evidential situation calls for a sanction, but also as a measure to prevent new cases. Knowledge among the police officers that their actions will be carefully investigated and evaluated is obviously a forceful deterrent. Against this backdrop, establishing the Special Unit for investigation of reports of crime

committed by the police (and Prosecuting Authority) is very important. As the Committee probably has noted, the organisation of this unit has recently been carefully considered, and the resources allocated to the handling of such cases have been substantially increased.

59. Crimes that might have been committed with racist motives are given the highest priority, e.g. in the yearly directive from the Director of Public Prosecutions to the police. Obviously, this also applies to crimes allegedly committed by the police. There have been some cases lately where the police have been accused for committed acts of racist motives. These cases have been investigated thoroughly.”

60. Unfortunately there are no available statistics that can provide answers to the Committee’s questions. Work is now being done to provide such statistics, and the requested information will be sent to the Committee as soon as possible.

Article 13

22. Please provide information on the number and content of complaints from detainees received by the Parliamentary Ombudsman, and describe what follow-up measures have been taken in relation to such complaints. What is the current average length of complaint proceedings?

Current average length of complaint proceedings

61. The length of the Ombudsman’s complaint proceedings necessarily vary depending on the complexity of the case and the extent of the enquiries considered necessary. In cases that are rejected on formal grounds, e.g. those that fall outside the Ombudsman’s mandate, the complainant normally receives a formal rejection within a week of the Ombudsman’s having received the complaint. The examination of a complaint with a view to deciding whether it provides sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations generally takes four to eight weeks. It may take up to six months, and in some cases more,

to conclude a case in which an investigation has been opened. The length of the latter period is partially due to the fact that both the public administration and the complainant must be given due time to reply to the Ombudsman's enquiries and comment on the other party's reply.

The activities of the Ombudsman with regard to the Correctional Services

62. The Ombudsman dealt with 49 cases regarding the Norwegian Correctional Services in 2006. Six of the complaints received from individuals concerned general issues, one concerned pardons, one concerned special criminal sanctions, and one concerned disciplinary actions. Ten complaints were related to issues of leave of absence, escorted leave, correspondence, use of telephones or visits. Seventeen complaints concerned general prison conditions or the behaviour of civil servants. Ten complaints related to issues of placement, transfer and release, and three concerned other prison-related matters. In 2006 the Ombudsman initiated three enquiries in the aftermath of visits he made to various prisons around the country.

63. Out of the 49 prison-related cases dealt with in 2006, 28 were rejected either because formal requirements were not met or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. Twenty-one investigations were opened, and ten cases resulted in criticism of and/or requests or recommendations being made to the Correctional Services. All of the three enquiries initiated by the Ombudsman resulted in criticism of the respective institutions.

64. In 2005 the Ombudsman dealt with 72 cases regarding the Norwegian Correctional Services. Nine of the complaints received concerned general issues, one concerned pardons, one concerned community sentences, and three concerned special criminal sanctions. Fourteen complaints were related to issues regarding leave of absence, escorted leave, correspondence, use of telephones or visits. Twenty-eight complaints concerned general prison conditions or the behaviour of civil servants. Thirteen complaints were related to issues concerning placement, transfer and release, and three concerned other prison-related matters. In 2005 the Ombudsman initiated five enquiries, three of which

came in the aftermath of prison visits, one concerning arrangements in connection with children's visits to the high-security wing of a prison and one concerning confinement periods in police custody.

65. Out of the 72 prison related cases dealt with in 2005, 27 were rejected on formal grounds or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. Forty-five investigations were opened, and nine cases resulted in criticism of and/ or requests or recommendations being made to the Correctional Services. Two of the latter concerned enquiries initiated by the Ombudsman.

66. In 2004 the Ombudsman received 49 complaints from detainees in Norwegian prisons. Forty-eight complaints concerned decisions or actions taken by the Correctional Services. Twenty-four of these were rejected either because formal requirement were not met or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. In the remaining 24 cases, investigations were opened.

67. In 2003 the Ombudsman received 63 complaints from persons who at the time were detained in Norwegian prisons. Seventy-three complaints concerned decisions or actions taken by the Correctional Services (the higher number is due to the fact that some complaints against the Correctional Services are put forth by persons that are no longer imprisoned). Thirty-four of the complaints were rejected either because formal requirement were not met or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. In the remaining 39 cases, investigations were opened.

68. In 2002 the Ombudsman received 87 complaints from detainees in Norwegian prisons. Eighty-seven complaints concerned decisions or actions taken by the Correctional Services. Fifty-four of these were rejected either because formal requirement were not met or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. In the remaining 33 cases, investigations were opened.

69. In 2001 the Ombudsman received 82 complaints from persons who at the time were detained in Norwegian prisons. Eighty-four complaints concerned decisions or actions taken by the Correctional Services. Forty-four of these were rejected either because formal requirement were not met or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. In the remaining 40 cases, investigations were opened.

70. In 2000 the Ombudsman received 98 complaints from detainees in Norwegian prisons. Eighty-one complaints concerned decisions or actions taken by the Correctional Services. Fifty-one of these were rejected either because formal requirement were not met or because the complaint did not provide sufficient grounds for the Ombudsman to initiate further investigations. In the remaining 30 cases, investigations were opened.

71. Thus far in 2007, the Ombudsman has received 52 complaints regarding the Norwegian Correctional Services. Detailed statistics for 2007 will be available at the end of the year.

Article 14

23. Please provide information, including disaggregated statistical data by sex and type of crime, on the number of cases where redress and/or compensation measures have been ordered by the courts, and on those actually provided to victims of torture or cruel inhuman or degrading treatment or punishment, or their families, during the past five years.

72. To our knowledge, we have not had any cases during the past five years where redress and/or compensation measures have been ordered by the courts or actually provided to victims of torture or cruel inhuman or degrading treatment or punishment, or their families.

73. Reference is made to the information provided in Norway's fifth periodic report (paras. 60-63) regarding an Act on compensation from the State to victims of violent crimes. Although the Act may be applicable to compensation for torture or cruel inhuman or degrading treatment or punishment, we find reason to emphasise that this Act applies to victims of violent crimes in general. To our knowledge, there have been no cases where compensation measures have been applied for by or provided to victims of torture or cruel inhuman or degrading treatment or punishment under the Act on compensation from the State to victims of violent crimes.

Article 16

24. The Committee takes note of the entry into force, in January 2001, of the New Mental Health Care Act, which, inter alia, contains provisions aimed at limiting restrictions and compulsive measures applied to patients under compulsory mental health care to what is strictly necessary. In order to remain informed of legislative developments in this area, the Committee would like to receive an English version of the amendments to the Mental Health Care Act adopted on 8 June 2006.

74. The amendments to the Mental Health Care Act entered into force on 1 January 2007 and are now being translated to English. The English translation will be sent to the Committee as soon as it has been completed.

25. The Committee notes that the State party's Ministry of Health and Care is in the process of reviewing the need for new regulations relating to the restriction and control of the use of coercion towards senile dementia and other persons lacking capacity to consent. The Committee would like to know whether this review has resulted in the adoption of new regulations in this area.

75. The Ministry of Health and Care Services saw the need to regulate the use of coercion towards persons lacking the capacity to consent in cases where the said persons object to health care that is necessary in order to prevent substantial harm to the persons' health. The

Government thus proposed regulating this in an amendment to the Patients' Rights Act. The Parliament passed the amendment on 22 December 2006, but it has not yet entered into force.

76. The Ministry of Health and Care Services is now in the process of translating the amendment to English, and will send the English translation to the Committee.

77. The purpose of the amendment is to perform necessary health care in order to prevent significant harm to health, and to prevent and minimise the use of coercion. The amendment sets out conditions on how the health care should be carried out and who should make the decision, and regulates information and complaint procedures. When a person lacking the capacity to consent objects to health care, such health care may only be given when the care is necessary to prevent significant injury to the person's health, and if the health care measures are in proportion to the need for the care. Furthermore, the health care may only be given if this, after an overall assessment, seems to be the best solution for the patient.

Other

26. The Committee welcomes Norway's signing of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment on 24 September 2003. In this regard, please indicate the status with regard to the ratification process.

78. The ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment is prioritized. The process is well under way and the Norwegian authorities are currently evaluating what national measures, both legal and organizational, are necessary. Norway expects to be able to ratify the Protocol within the next year. Further information about the ratification process will be submitted to the Committee at the examination in November 2007.

27. Please indicate whether there is any legislation aimed at preventing and prohibiting the production, trade, export and use of equipment specifically designed to inflict torture or other cruel, inhuman or degrading treatment. If so, please provide information about the content and implementation of such legislation. If not, please indicate whether the adoption of such legislation is being considered.

79. Norway has not adopted any particular legislation aimed at preventing and prohibiting the production, trade, export and use of equipment “specifically designed” to inflict torture or other cruel, inhuman or degrading treatment. However, Norway has other legislation that may be applicable to this issue, for example: Act No. 1 of 9 June 1961 relating to firearms and ammunition, which regulates the right to manufacture and export firearms, cf. section 20 and 23; and section 7 a of the Police Act, which provides that the police may carry out inspections to find weapons and other dangerous objects, cf. section 7. Furthermore, the Criminal Procedure Act provides a legal basis for initiating a search for objects that may be seized (section 192) and for seizing objects that are deemed to have been produced by or been the subject of a criminal act (section 203). Relevant legislation is attached as Appendix 12.

List of appendices

Appendix 1: Applications for asylum in Norway by citizenship 2002-2006. Question no. 6 (a).

Appendix 2: Decisions by the Directorate of Immigration (the first instance) granting protection. Question no. 6 (b) – 1.

Appendix 3: Rejections by the Directorate of Immigration which were set aside by the Immigration Appeals Board in the period from 01.07.2003 to 31.12.2006. Male and female applicants. Question no. 6 (b) – 2.

Appendix 4: Number of deportations or forcible returns 2004. Question no. 6 (d).

Appendix 5: Number of deportations or forcible returns 2005 Question no. 6 (d).

Appendix 6: Number of deportations or forcible returns 2006. Question no. 6 (d).

Appendix 7: Number of deportations or forcible returns 2007. Question no. 6 (d).

Appendix 8: Countries to which these people were transported. Question no. 6 (e).

Appendix 9: Circular No. 4/2006 on detention in custody. Excerpt related to the amendment made to section 183 of the Criminal Procedure Act.*

Appendix 10: Bill concerning amendments to the Immigration Act (detention Centres for foreign nationals).

Appendix 11: Legislation relevant to question 20.*

Appendix 12: Legislation relevant to question 27.*

* Appendix 9, 11 and 12 will be sent to the Committee as soon as they have been translated.